

Er barns rettsvern i familie- voldssaker bedre ivaretatt i den nye straffeloven?

Kandidatnummer: 620

Leveringsfrist: 25.11.15

Antall ord: 16 627

INNHOLDSFORTEGNELSE

1.	INNLEDNING.....	5
1.1	Tema og problemstilling.....	5
1.2	Avgrensning.....	7
1.3	Definisjoner.....	8
1.3.1	”Barn”.....	8
1.3.2	”Familievold/Vold i nære relasjoner”.....	8
1.3.3	”Vold”.....	9
1.3.4	”Rettsvern”.....	10
1.4	Kilder/metode.....	10
1.5	Videre fremstilling.....	10
2.	FORBUD MOT VOLD MOT BARN.....	11
2.1	Innledning.....	11
2.2	FNs barnekonvensjon artikkel 19.....	12
2.3	Grunnloven § 104.....	13
2.4	Barneloven § 30 tredje ledd, foreldreansvaret.....	14

2.5	Barnevernloven § 6-4 annet ledd første punktum.....	15
3.	BARNES SKADE AV VOLDEN.....	16
4.	BARNES VERN ETTER STRAFFELOVEN AV 1902 § 219.....	19
4.1	Tilblivelsen.....	20
4.2	Innholdet i strl. § 219. første ledd.....	24
4.2.1	Handlingsalternativene.....	25
4.2.1.1	“True”.....	25
4.2.1.2	“Tvinge”.....	26
4.2.1.3	“Begrense bevegelsesfriheten”.....	26
4.2.1.4	“Utøve vold”.....	27
4.2.1.5	“På annen måte krenke”.....	28
4.2.2	Personkretsen.....	28
4.2.3	“Grovt eller gjentatt mishandler”.....	29
4.3	Straffeloven § 219 andre ledd.....	31
4.4	Straffeloven § 219 tredje ledd.....	33
4.5	Kjernen i strl. § 219.....	33
4.6	Skyldkravet.....	34
4.7	Straffeutmålingen.....	34
5.	VEIEN MOT NY STRAFFELOV.....	34

5.1	Krisesenterloven.....	35
5.2	Rt. 2010 s 949.....	36
5.3	Strl § 196, plikt til å avverge et straffbart forhold.....	37
6.	BARNES VERN ETTER NY STRAFFELOV AV 2005,	
	LOV AV 20.05.2005 NR. 28, LOV OM STRAFF.....	38
6.1	Straffeloven §§ 282 og 283.....	39
	6.1.1 Innledning.....	39
	6.1.2 Strl § 282, <i>Mishandling i nære relasjoner</i>.....	40
	6.1.2.1 Skyldkravet.....	41
	6.1.2.2 Straffeutmålingen.....	41
	6.1.3 Strl. § 283, <i>Grov mishandling i nære relasjoner</i>.....	42
7.	POLITIETS MØTE MED VOLDSUTSATTE BARN.....	43
7.1	Politiets utrykning til familievoldssaker.....	43
	7.1.1 Politiets meldeplikt.....	45
	7.1.2 Politiets plikt til å etterforske.....	45
7.2	Familievoldskoordinatorordningen.....	47
8.	TILRETTELAGT AVHØR.....	48
8.1	Innledning.....	48
8.2	Straffeprosessloven §§ 239 og 239a – 239f.....	49
	8.2.1 Strpl. § 239.....	50

8.2.2	Strpl. § 239 a.....	50
8.2.3	Strpl. § 239 b.....	50
8.2.4	Strpl. § 239 d.....	51
8.2.5	Strpl. § 239 e.....	52
8.2.6	Strpl. § 239 f.....	52
8.3	Noen tanker.....	52
9.	KONKLUSJON.....	53
10.	LITTERATURLISTE.....	55

1. Innledning

1.1 Tema og problemstilling

“... Barn bør vokse opp i et familiemiljø, i en atmosfære av glede, kjærighet og forståelse for fullstendig og harmonisk utvikling av hans eller hennes personlighet”¹.

Barn har en grunnleggende rett til å leve et liv uten frykt for vold. Dette er nedfelt flere steder i nasjonal lovgivning, men også i internasjonale konvensjoner som Norge er tilsluttet. Dette vil jeg komme nærmere tilbake til. Allikevel ser vi at mange barn utsettes for vold i hjemmet.

Familievold, også kjent som vold i nære relasjoner har blitt et kjent begrep i dagens samfunn. Det er rettet et stort fokus om temaet i en rekke medier. Tidligere ble familievold sett på som et privat anliggende. Det som hendte bak husets fire vegger var i den private sfæren, det vil si at det som hendte der hadde ingen andre noe med. I dag har man sett at problemet ikke er av privat karakter, men at det er et stort samfunnsproblem som rammer den det gjelder på mange måter. Likevel er det vanskelig å oppdage volden da dette foregår i det skjulte. De som er utsatt føler i tillegg ofte skyld og skam, og vil derfor heller ikke fortelle det til noen andre.

Det at vold mot barn ikke kan anses som et privat anliggende er fordi dette medfører konsekvenser for alle i samfunnet. Vold mot barn medfører store samfunnsøkonomiske kostnader i form av hjelpetiltak i skolen, psykisk og fysisk helsehjelp, tiltak fra barnevernet og politiresurser. Dette kan igjen medføre at barn faller utenfor samfunnet, og at man i det voksne liv ikke klarer å beherske en normal jobb. Det fører ofte til økonomiske problemer og arbeidsledighet², som gjør at mange ikke behersker et normalt liv. Den samfunnsøkonomiske analysen av vold i nære relasjoner, som ble offentliggjort i desember 2012, anslår at denne volden koster det norske samfunnet mellom 4,5 og 6 milliarder kroner årlig³. Videre må man tenke på at dette dreier seg om barn, og voksne kan derfor ikke bare se på uten å gripe inn. Barn

¹ Barnekonvensjonen art. 19

² Strategi (2014–2017), ”Barndommen kommer ikke i reprise” s. 12

³ Vista analyse 2012

trenger mennesker som bryr seg, både de som jobber med dem, det vil si barnehagepersonalet, skolen, helsesøster, lege, tannlege med mer, men også en nabo, en forbipasserende eller andre.

Etter at Stortingsmelding 15 (2012 – 2013) ”Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner- Det handler om å leve”, slo fast at det var behov for mer kunnskap om omfanget av vold i nære relasjoner i Norge, fikk Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) i oppdrag å gjennomføre en landsomfattende omfangsstudie av vold mot barn og voksne i nære relasjoner⁴. Etter at studien var gjennomført var det klart at vold rammer en betydelig del av barn og ungdom i Norge, og ofte starter volden for mange i tidlig barnealder.

I 2014 var det 1507 barn som oppholdt seg på et krisesenter. Til sammen ble det registrert 1913 opphold av barn. Gjennomsnittsalderen til disse barna var seks år. Ved 54 prosent av oppholdene til barna som til vanlig gikk i barnehagen, medførte krisesenteroppholdet at de helt eller delvis sluttet i barnehagen. Ved 39 prosent av oppholdene til barna som til vanlig gikk på skole, medførte krisesenteroppholdet helt eller delvis avbrudd i skolegangen. Hensynet til barnets sikkerhet var den vanligste årsaken til avbrudd i skole og barnehage⁵. Dette beskriver hvordan volden ødelegger barns liv. I en hverdag der lek, læring og kjærighet skal være i sentrum, handler hverdagen til disse barna om å være redd og leve i skjul. Dette var barn som faktisk hadde kommet seg til et krisesenter for hjelp, men det er mange som ikke kommer så langt, og mørketallene er derfor store. Uansett er vold mot ett barn, ett barn for mye. Barna utsettes for vold i sitt eget hjem av de menneskene som egentlig skal vise kjærighet og omsorg. Jeg velger å vise til et sitat fra NOU 2003:31 som kan beskrive et barns opplevelse av volden:

“Barna lever i volden og er ikke tilskuere til volden i en virkelighet utenfor dem selv. De opplever volden overalt. De kan fortelle om en grunnstemning av sosial sårbarhet, psykisk, fysisk og sosial slitasje. Isdal fremhever at barna i slike tilfeller vil gå i en kronisk beredskaps- og spenningstilstand der all energi og oppmerksomhet brukes til å se etter tegn på vold og observere andres følelser og reaksjoner. På denne måten preger volden hverdagen

⁴ Rapport 1/2015 NKVTS. Myhre, Thorstensen og Hjemdal

⁵ Rapportering fra krisesentertilbudene 07/2015.

for mange – volden blir sentrum i den tilværelsen som barna skal vokse og utvikle seg innenfor”⁶.

I løpet av studiet har jeg arbeidet hos Juridisk rådgivning for kvinner (JURK), som saksbehandler. Jeg jobbet på gruppen som hadde vold og fengsel som sitt hovedområde. Mine erfaringer fra å arbeide med voldsutsatte kvinner er at dette er et omfattende problem som oppleves i alle samfunnslag. I tilfeller der kvinner hadde barn i hjemmet som enten ble utsatt direkte eller indirekte ved at barnet så mor bli utsatt for vold, så vi viktigheten av å informere om mors plikt til å beskytte barnet i henhold til foreldreansvaret, jf. lov av 8 april 1981 nr. 7, lov om barn og foreldre (barnelova) § 30. Dette var fordi mor ofte hadde nok med seg selv og heller ikke visste at dette var en plikt hun faktisk hadde etter loven. Denne vil jeg ta for meg senere i oppgaven.

I saker der en kvinne med barn blir utsatt for vold av sin mann, har kvinnen et valg om å bli hos han, eller komme seg unna. Selv om dette ofte er ekstremt vanskelig og for mange helt håpløst på grunn av mange ulike faktorer, vil mor uansett ha dette valget. Derimot har ikke barn en lik mulighet til å komme seg unna volden. Selv om barn er utsatt for vold, er dette fortsatt deres hjem og tilknytningen til foreldrene er ofte meget sterk. Dersom moren ikke flytter ut eller noen andre griper inn, vil barna bli boende i volden. I den forbindelse kan man spørre seg om det offentlige har noe ansvar for barna. Dette vil jeg besvare senere i oppgaven.

Den 01.10.2015 trådte den nye straffeloven av 2005 i kraft. Frem til nå har straff for familievold blitt straffet etter straffeloven av 1902. Jeg vil i denne oppgaven derfor ta for meg bestemmelsene som er aktuelle for barns rettsstilling i familievoldssaker, med hovedvekt på den opphevede bestemmelsen i straffeloven av 1902 § 219, samt de nye bestemmelsene etter ny straffelov 2005 §§ 282 og 283.

1.2 Avgrensning

Da jeg har straffeloven som min primære kilde i oppgaven velger jeg å avgrenser mot de prosessuelle reglene som omhandler de ulike stadiene fra politiet blir varslet, den videre etterforskningen og dersom det blir en strafferettssak i domstolene, i saker vedrørende vold mot

⁶ NOU 2003:31 pkt. 5.2.2.

barn. Dette er en veldig viktig prosess for et barn som er fornærmet, og krever derfor regler som er tilpasset barn, men jeg velger å ikke komme inn på dette da det ligger utenfor min problemstilling. Videre er det flere bestemmelser i straffeloven som regulerer alvorlige tilfeller for vold mot barn, herunder blant annet seksuelle overgrep mot barn med mer. Jeg velger å avgrense mot andre bestemmelser i straffeloven da det er vold i nære relasjoner i henhold til straffeloven 1902 § 219 og straffeloven 2005 §§ 282 og 283 som er temaet for oppgaven.

1.3 Definisjoner

1.3.1 ”Barn”

Den juridiske definisjonen av barn viser vanligvis til en mindreårig, altså en person som ikke har nådd myndighetsalder. Det vil da si alle barn under atten år, jf. vergemålsloven (lov av 26.03.2010 nr. 9) § 2 første ledd bokstav a. Den samme forståelsen er også nedfelt i FNs barnekonvensjon artikkel 1, som sier at barn er ”..*ethvert menneske under 18 år.*”. Videre kan det vises til barnevernets mulighet for tiltak, da dette bare kan gjøres for barn under 18 år, jf. barnevernsloven (lov av 17.07.1992 s. 100) § 1-3 første ledd.

Det er også slik jeg velger å forstå *barn* i denne sammenheng. Barn blir derfor brukt i oppgaven om alle barn som er under atten år.

1.3.2 ”Familievold” og ”Vold i nære relasjoner”

Familievold og vold i nære relasjoner er begreper som omhandler det samme. Før i tiden brukte man oftere begrepet familievold, da man regnet slik vold som vold mellom familiedlemmer i samme husstand. Begrepet fikk en utvidet terminologi med ordlyden i strl. (1902) § 219, etter at bestemmelsen endret seg betraktelig i 2005. Personkretsen ble med dette utvidet og inkluderte mange flere grupper av personer. Selv om definisjonen rettslig sett har vært utvidet, har likevel hendelser blitt regulert etter de ordinære voldsbestemmelsene i straffeloven, selv om det gjaldt vold i nære relasjoner. I det følgende vil jeg derfor bruke den teoretiske tilnærmingen til begrepet, altså det folk flest legger i begrepet.

Vold i nære relasjoner kan derfor forstås som all bruk av fysisk og psykisk vold, eller trusler om vold, overfor nåværende eller tidligere familiemedlemmer eller andre som en har i ens husstand eller har omsorg får. I dette tilfellet omhandler jeg vold i nære relasjoner i det aspektet at det er barnet som er utsatt for vold, enten direkte eller indirekte fra sine nærmeste. Det kan være svært vanskelig å skille gruppen barn som opplever vold i familien, ved for eksempel at deres mor er utsatt for vold, enn fra barn som selv utsettes direkte for vold⁷. Jeg vil derfor i denne oppgaven ikke foreta noe skille på barn som selv er utsatt for vold, og de barn som lever i den.

Ord som familievold og vold i nære relasjoner vil bli brukt om hverandre i oppgaven for variasjonens skyld. Jeg har valgt å bruke familievold i problemstillingen da jeg synes ordet familievold bedre beskriver det barn er utsatt for. Det vil si vold utført av nær familie.

1.3.3 "Vold"

Definisjone av begrepet "vold" har variert over tid og mellom ulike kulturer. Det finnes også mange ulike definisjoner på vold innen de ulike profesjonene. Det er fordi de ulike profesjonene har egne formål og problemstillinger knyttet til den som er utsatt for vold, samt voldsutøveren. Jeg vil i denne oppgaven bruke Per Isdals definisjon i likhet med St. meld. 15 (2012 – 2013).

Per Isdal (2000) sin definisjon er:

" Vold er enhver handling rettet mot en annen person som gjennom at denne handling skader, smerter, skremmer eller krenker, får den personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutter å gjøre noe den vil".⁸

Som eksempler på handlinger som faller inn under denne definisjonen av vold, nevner Isdal fysisk vold, seksuell vold, materiell vold, psykisk vold og latent vold. Definisjonen går langt utover fysiske skadevirkninger, og inkluderer blant annet alle handlinger som får en annen

⁷ NOU 2003: 31 pkt. 5.2.3.

⁸ Isdal (2000) s. 36

person til å handle mot sin vilje. Denne definisjonen er beskrivende for volden som er ment rammet.

1.3.4 ”Rettsvern”

Definisjonene av rettsvern knytter seg ofte til tredjemannsvern. Det vil si at det offentlige beskytter private mot andre private. I denne sammenhengen benyttes rettsvern på samme måte, bare at det i denne oppgaven dreier seg om barns rettsvern mot sine nærmeste, som for eksempel sine foreldre. Oppgaven vil derfor omhandle hvilket vern barn som selvstendige subjekter har, dersom de er utsatt for vold og mishandling fra personer i nær relasjon til seg selv.

1.4 Kilder/metode

De primære kildene for oppgaven er den opphevede bestemmelsen i straffeloven (1902) § 219, samt den gjeldende straffeloven av 2005 §§ 282 og 283. Bestemmelsene fastsetter hvilke handlinger som representerer familievold i norsk strafferett. Jeg vil anvende ordinær juridiske metode, ved å ta utgangspunkt i lovteksten og sammenholde dette med lovens forarbeider, rettsavgjørelser, juridisk teori, bøker og artikler, samt handlingsplaner vedrørende vold i nære relasjoner, for å belyse temaet ytterligere.

1.5 Videre fremstilling

Jeg vil i det følgende ta for meg historikken til strl. (1902) § 219 slik den lød før den nye straffeloven av 2005 trådte i kraft. Jeg vil videre ta for meg ordlyden i strl. (1902) § 219 for å forklare hva som kan straffes som familievold. Jeg velger å gå grundig inn i strl. (1902) § 219 da ordlyden her er utgangspunktet for bestemmelsene i ny straffelov (2005) jf. §§ 282 og 283, som nå regulerer familievold.

Etterforskning og straff er ett av flere virkemidler for å bedre barns vern. Jeg vil derfor til slutt nevne viktige regler vedrørende politiets møte med barn. I tillegg har det kommet nye viktige prosessuelle bestemmelser vedrørende *tilrettelagt avhør* som jeg kort vil nevne til slutt. Selv om dette ligger utenfor min problemstilling ønsker jeg å ta for meg bestemmelsene kort, da dette kan ses i sammenheng med politiets møte med barn.

Jeg vil starte med å vise til bestemmelser som regulerer forbud mot vold mot barn, samt skadevirkninger barn kan få av volden. Jeg tar for meg dette for å få en god oversikt over hva familievold kan innebære for barn.

2. Forbud mot vold mot barn

2.1 Innledning

Norge er ett av flere land som har bundet seg til barnekonvensjonen (BK) som gjør det ulovlig å utsette barn for vold⁹. USA og Somalia er de eneste landene i verden som ikke har tilsluttet seg konvensjonen.

Barnekonvensjonen ble ratifisert av Norge i 1991 og inkorporert i 2003. Det betyr at den er tatt direkte inn i norsk lov med forrang jf. menneskerettsloven § 2 jf. § 3. Det vil si at dersom det er motstrid mellom konvensjonen og norsk lov, går konvensjonen forran.

Barnekonvensjonen omfatter alle kjente menneskerettigheter, men denne konvensjonen har samlet alle rettighetene i én konvensjon særskilt for barn. Konvensjonen har fire generelle prinsipper som er viktige for barn. Det er *ikke-diskriminering* jf. BK art. 2, *barnets beste* jf. BK art. 3, *rett til liv og utvikling*, jf. BK art. 6 og *rett til å bli hørt*, jf. BK art. 12. Dette er overordnede prinsipper som gjelder over alt der det er snakk om barn. I tillegg har barnekonvensjonen en egen artikkel som forbyr vold mot barn, jf. BK art. 19.

I tillegg til barnekonvensjonen har vi flere bestemmelser i nasjonal lovgivning som regulerer forbud mot at barn utsettes for vold. Dette gjelder også i oppdragsøyemed. Det vil si at det også er ulovlig å utøve vold som ledd i oppdragelsen av barn. Eksempler på at nasjonal lov-

⁹ Barnekonvensjonen 1989

givning setter forbud mot at barn utsettes for vold finner vi blant annet i Grunnloven § 104, barneloven § 30 tredje ledd, samt barnevernsloven § 6-4 annet ledd. Disse vil jeg kommentere nedenfor.

Det har vært forskjellig praksis i ulike land med hensyn til hvor grensen for fysisk og psykisk avstraffelse av barn i oppdragsøyemed er trukket. Videre ser man på begrepet ”vold” forskjellig i ulike kulturer.

I det følgende vil jeg vise til og gjennomgå noen sentrale bestemmelser som forbyr vold mot barn. I tillegg til de som nevnes nedenfor er det som nevnt bestemmelser i straffeloven av 1902 § 219 og straffelov av 2005 §§ 282 og 283, som forbyr vold mot barn. Da det er disse bestemmelsene oppgaven primært omhandler vil de derfor bli tatt for seg grundigere i et eget punkt senere.

2.2 FNs barnekonvensjon artikkel 19

”1. Partene skal treffe alle egnede lovgivningsmessige, administrative, sosiale og opplæringsmessige tiltak for å beskytte barnet mot alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller forsømmelig behandling, mishandling eller utnytting, herunder seksuelt misbruk, mens en eller begge foreldre, verge(r) eller eventuell annen person har omsorgen for barnet.

2.Slike beskyttelsestiltak bør omfatte effektive prosedyrer for utforming av sosiale programmer som yter nødvendig støtte til barnet og til dem som har omsorgen for barnet, samt andre former for forebygging, påpeking, rapportering, viderehenvisning, undersøkelse, behandling og oppfølging av tilfeller av barnemishandling som tidligere beskrevet og, om nødvendig, for rettslig oppfølging”.

Det vil derfor si at BK art. 19, pålegger staten Norge en plikt til å beskytte barn for alle typer vold og overgrep fra foreldre og andre omsorgspersoner. Det er imidlertid ikke gitt noen definisjon av voldsbegrepene i selve konvensjonsteksten. Derimot har FNs barnekomité, som er et ekspertorgan som tolker barnekonvensjonen, jf. BK art. 43 – 45, avgitt generelle kommentarer

om fysisk avstraffelse i mai 2006. Da barnekomiteen er et ekspertorgan, bør det legges stor vekt på disse uttalelsene ved tolkning og anvendes av konvensjonen i praksis¹⁰.

I generell kommentar nr. 8 (2006) punkt 11, definerer barnekomiteen fysisk og psykisk avstraffelse:

”Komiteen definerer “kroppslig” eller “fysisk” avstraffelse som all straff der det brukes fysisk makt, og der hensikten er å volde en viss grad av smerte eller ubehag, uansett hvor lite det er snakk om. De fleste former for fysisk avstraffelse består i en eller annen form for slag (“klaps”, “ris”, “bank”), med hånden eller med et redskap - en pisk, en kjepp, et belte, en sko, en tresleiv e.l.. Men avstraffelsen kan også bestå i at man f.eks. sparker, rister eller kaster barnet, eller klorer, klyper, biter, lugger eller gir ørefiker, tvinger barnet til å innta ubehagelige stillinger, brenner eller skålder barnet, tvinger det til å ta inn ubehagelige ting (f.eks. vasker barnets munn med såpe eller tvinger det til å svelge sterke krydder). Det er komiteens oppfatning at enhver form for kroppslig avstraffelse er nedverdiggende. I tillegg finnes det andre, ikke-fysiske former for avstraffelse som også er grusomme og nedverdiggende og derfor uforenlige med konvensjonen. Disse innbefatter f.eks. straff som går ut på at man nedvurderer eller ydmyker barnet, snakker nedsettende om det, bruker det som syndebukk, eller at man truer, skremmer eller gjør narr av barnet”.

Barnekomiteens definisjon av vold er vid og innebærer derfor alle typer av vold som man kan utsette et barn for. Det er videre statens plikt til å forhindre at barn utsettes for vold.

På en annen side er det ingen domstol som håndhever det statene har forpliktet seg til i forhold til konvensjonen. Det foreligger heller ingen individuell klageordning. Barnekomiteen er likevel et overvåkningsorgan som følger med på om statene gjør det de har forpliktet seg til, jf. BK art. 44. I tillegg må statene rapportere til barnekomiteen hvert femte år, der de også må svare på hvordan de har håndtert for eksempel lovverket for å beskytte barn mot vold, jf. BK art. 44 første punkt bokstav b. Dette gir staten et politisk press som igjen kan føre til at staten ønsker å opprettholde plikten de har etter konvensjonen. BK blir i tillegg brukt mer og mer i domstolene som rettsskilde, som igjen gir den en et sterkere rettsvern.

¹⁰ Ot.prp. nr. 104 (2008-2009) pkt. 6.2

2.3 Grunnloven § 104

“Barn har krav på respekt for sitt menneskeverd. De har rett til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv, og deres mening skal tillegges vekt i overensstemmelse med deres alder og utvikling.

Ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.

Barn har rett til vern om sin personlige integritet. Statens myndigheter skal legge forholdene til rette for barnets utvikling, herunder sikre at barnet får den nødvendige økonomiske, sosiale og helsemessige trygghet, fortrinnsvis i egen familie”.

I 2014 var Grunnloven 200 år. I dette momanget ble det vedtatt en ny § 104 i Grunnloven, som særskilt beskyttet barn. Bestemmelsen gav ikke barn flere rettigheter enn det de allerede hadde gjennom norsk lovgivning og internasjonale forpliktelser. Likevel kan man si at rettsvernet til barn er styrket ved at man har fått en egen bestemmelse i Grunnloven.

2.4 Barneloven § 30 tredje ledd, foreldreansvaret

“Barnet må ikke bli utsett for vald eller på annen vis bli handsama slik at den fysiske eller psykiske helsa blir utsett for skade eller fare. Dette gjeld òg når valden brukast som ledd i oppsedinga av barnet. Bruk av vald og skremmande eller plagsam framferd eller annan omsynslaus åtferd overfor barnet er forbode”.

Norge har vært igjennom en stor utvikling når det gjelder å sette barns selvstendige rettigheter i fokus. I 1972 ble en lov som het refselsesloven, opphevet. Den hadde tidligere gitt foreldre rett til å straffe sine barn i oppdragsøyemed. Etter dette var det imidlertid uklart om opphevelsen medførte at foreldre ikke lenger hadde rett til å refse sine barn fysisk. Barneloven ble derfor endret i 1987 hvor det ble innført et forbud mot å benytte vold eller annen fysisk eller psykisk skadelig handling i oppdragelsen.

Det var likevel en viss rett til å bruke fysisk avstraffelse som ledd i oppdragelsen, jf. Rt. 2005 s. 1567. I denne saken vurderte Høyesterett om en stefar kunne straffes etter strl. § 228 da han som ledd i oppdragelsen hadde slått to gutter på baken med flat hånd. Stefaren ble dømt, men

førstvoterende kom med en generell bemerkning om at det ikke ville rammes av strl. (1902) § 228 dersom foreldre tildelte sine barn lettere klaps:

“.....selv om foreldrenes kroppslige refselsesrett er opphevd, vil det ikke rammes av straffeloven § 228 første ledd om foreldre i oppdragelsesøyemed tildeler sine barn lettere klaps, jf. Bratholm/Matningsdal (red.): Straffeloven med kommentarer, Anden Del (1995), side 551. Ved avgjørelsen av hva som kan tillates, må det legges vekt på kraftanstrengelsens styrke, grad av spontanitet og preg av krenkelse”, jf. avsnitt 24.

Denne uttalelsen fikk stor oppmerksomhet og skapte diskusjoner, men det var ikke før i 2010 at Norge fikk totalforbud mot alle former for vold i oppdragelsen¹¹.

Det vil si at all form for vold mot barn er forbudt. Med dette forstås alle måter å skade, skremme, ydmyke eller krenke barnet på, slik at det gir barnet en følelse av frykt, avmakt, skyld skam, mindreverd eller en grunnleggende følelse av ikke å være ønsket eller elsket¹².

2.5 Barnevernloven § 6-4 annet ledd første punktum

“Offentlige myndigheter skal av eget tiltak, uten hinder av taushetsplikt, gi opplysninger til kommunens barneverntjeneste når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt, jf. §§ 4-10, 4-11 og 4-12”.

Det vil si at dersom en ansatt i det offentlige apparat får en mistanke om at et barn blir mishandlet i hjemmet, skal denne personen, av *eget tiltak*, gi opplysninger til kommunens barneverntjeneste. Ordlyden viser til at varsling er noe man *skal* gjøre, det vil si at man har en plikt til å gjøre dette i henhold til bestemmelsen.

¹¹ Barne-, likestilling-, og inkluderingsdepartementet 2010

¹² Strategi (2014–2017), ”Barndommen kommer ikke i reprise” s. 41

Det som er viktig, men som i mange tilfeller vises vanskelig for den enkelte, er at dette er en plikt som går foran deres taushetsplikt. De som er ansatt i for eksempel barnehage, skole, helstjenesten med videre, må derfor informeres og settes inn i denne plikten.

Terskelen er heller ikke høy for å melde ifra da ordlyden setter som vilkår "*når det er grunn til å tro*". Det vil si at man ikke må være helt sikker i sin sak før man melder ifra.

3. Barns skade av volden

Barn kan bli utsatt for vold på mange måter. Enten ved at de selv blir utsatt for fysisk eller psykisk vold, eller at de lever i et hjem der enten mor, far, søsken eller noen i deres nære familie blir utsatt for vold. I de tilfeller der barnet selv er utsatt, hersker det ingen tvil om barnet blir skadet, dette så vel som fysisk som psykisk.

Forskning viser med all tydelighet at barna påvirkes negativt av volden, både på lang og kort sikt. Det å leve med vold i familien gir økt risiko for alvorlige psykiske og fysiske adferdsproblemer. Vold under svangerskaet kan også skade det ufødte barnet¹³.

I de tilfeller der barnet selv ikke er direkte utsatt for vold, har det skjedd en utvikling i de senere år. Begrepet som oftest ble anvendt i de nordiske landene for å beskrive fenomenet og gruppen barn som ikke direkte var utsatt for volden selv, var at de "bevitnet" volden. Barna ble følgelig "vitner til vold". I de senere år har imidlertid forskningsfeltet tatt for seg problemstillingen for å se om dette stemmer overens med det man etter hvert har lært om å leve under slike forhold som barn.

Barn som opplever vold i hjemmet opplever den med alle sine sanser. De ser volden, hører den, ser materielle skader og kjenner som oftest sin mors redsel. Forskning viser at de fleste barn som opplever volden befinner seg i samme rom som der voldsepisoden skjer. Ettersom små barn ofte befinner seg fysisk nære omsorgspersonene er de spesielt utsatt¹⁴. Det vil derfor si at det er vanskelig å skille barna fra de som er direkte utsatt for volden og de som indirekte

¹³ Handlingsplan (2014 – 2017) s. 15

¹⁴ Øverlien (2010), Kunnskapsstatus. NKVTS.

opplever dette. Isdal (2000) beskriver det slik:

«Når noen angriper og skader den barnet er knyttet til, avhengig av og glad i, så angriper og skader vedkommende barnet selv.»

Dette er også gjentatt i St. meld.15 (2012 – 2013):

”Skadevirkningene av å leve i en familie der det forekommer vold mellom voksne tilsvaret det å bli direkte utsatt for vold”. Dette var den første meldingen som ble gitt til Stortinget vedrørende vold i nære relasjoner.

Alle mennesker er forskjellige og reagerer ulikt på hendelser man utsettes for, dette gjelder også for barn. Videre er det vanskelig å si noe generelt om skadevirkninger da volden barna har opplevd er så forskjellig, både i utførelse, omfang og tid, samt hvem voldsutøver er og barnets forhold til ham/henne. Forskning har likevel vist at barn som utsettes for vold har vesentlig høyere forekomst av adferdsvansker, emosjonelle vansker og kognitive problemer, sammenliknet med barn som ikke har vokst opp i en familie med vold¹⁵.

NOU 2003:31 viser til skadevirkninger som barn kan få av volden, og det i lys av at det er far som er voldsutøver. Dette er skadevirkninger til barn som enten har vært direkte eller indirekte utsatt for vold. Retten viser også til utredningen for å påpeke den generelle skaderisiko. Noen skadevirkninger barn kan oppleve er:

- Angst og depresjon.
- Angst for tap av mor, og angst for at de selv skal rammes.
- Krav til seg selv om å ta på seg beskytterrollen overfor mor.
- Krav til seg selv om å avlede situasjonen.
- Voldsadferd ovenfor andre.
- Psykosomatiske symptomer og traumesymptomer.
- Konsentrasjonsvansker og skoleproblemer.
- Språkproblemer, forsinket utvikling og læringsvansker.
- Permanent beredskap for volden de vet kommer, de vet bare ikke når.
- Økt risiko for selv å utvikle voldsadferd.

¹⁵ NOU 2003:31 pkt. 5.2.3

- Lavere sosial kompetanse.
- Tilpasningsvansker, tilbaketrekkingstrategier, samt sinne og avmakt.

Flere av disse symptomene går også igjen fra Barneombudets ekspertgruppe¹⁶. Felles for disse barna var at deres mor var voldsutsatt. Flere sier de følte de måtte være hjemme og passe på moren, istedenfor å gå på skolen. Dersom de gikk på skolen, klarte de ikke konsentrere seg da de var redde for hva som kunne skje hjemme. De turte aldri å ta med seg noen hjem fra skolen, og flere begynte med selvskading for å rette oppmerksomheten til de voksne over på dem selv.

Voksne som har opplevd vold i hjemmet som barn, utsetter oftere andre for vold, sammenlignet med voksne som ikke har familievoldserfaringer. De uttrykker også oftere at det er berettiget å bruke vold i nære relasjoner¹⁷. Det vil si at volden ofte føres videre fra generasjon til generasjon dersom barna ikke får hjelp.

Eksempler fra rettsavgjørelser :

- Rt 2004 s. 844

Saken gjaldt en mann som i fem år, gjentatt ganger hadde slått, dyttet og sparket sin kone. De hadde fire felles barn. I tillegg var den ene datteren utsatt for fysisk vold ved minst to anledninger. Straffen ble satt til to år og tre måneder fengsel.

“Når det gjelder barnas situasjon, konkluderer en psykologuttalelse i vår sak med at alle fire er i utgangspunktet meget ressurssterke og intelligente, men alle har betydelige problemer med angst og konsentrasjonsvansker som de sliter med og som gjør at de ikke kan utnytte sine potensialer fullt ut i skolen slik de ellers ville ha kunnet”, jf. dommen avsnitt 15.

- LE-2014-204944. Eidsivating lagmannsrett - dom.

Saken gjaldt en jente som ble utsatt for mishandling av sin mor fra hun var åtte til hun var sytten år gammel. Hun var utsatt for gjentatt vold i form av slag med kosteskaft mot beina og

¹⁶ Rapport Barneombudet (2009).

¹⁷ Øverlien (2010), Kunnskapsstatus. NKVTS.

flat hånd i ansiktet, lugging, klyping og kloring, innestegning i mørkt kott og psykisk trakassering. Straffen ble satt til ett år og ti måneder fengsel.

“Fornærmede er som følge av mishandlingen påført omfattende psykiske skader. Hun har i oppveksten skadet seg selv flere ganger og har gjentatte suicidforsøk bak seg. Fornærmede har i dag diagnosen ustabil emosjonell personlighetsforstyrrelse, impulsiv type. Hun er 100 % ufør og har behov for omfattende kommunal hjelp og daglig tilsyn av helsepersonell”, jf. første avsnitt under straffeutmålingen.

Med slike skadevirkninger kan man lett forstå at dette er skader som for mange vil følge dem resten av livet. Det er derfor heller ikke utenkelig at dette vil få konsekvenser for deres skolegang, arbeidssituasjon i fremtiden, sosiale settinger, tillitt til andre mennesker og ved etablering av egen familie senere og spesielt kanskje dersom de får egne barn. Det er derfor veldig viktig at det nå er et så stort fokus på vold i nære relasjoner, slik at de som jobber med barn blir flinkere til å observere og føre samtaler med barna, slik at et mulig voldsutsatt barn kan fanges opp. Barn som har vokst opp med vold fra de er små, vet ofte ikke om noe annet. De tror det de opplever er helt normalt, frem til de kanskje begynner i en barnehage eller på skolen. Dersom man innfører samtaler rundt vold i tidlig alder, for eksempel i barnehagen, vil kanskje barn føle det letterer å betro seg til noen der. Barn er ikke store når de går i barnehagen, og det vil kanskje være vanskelig å prate om slike temaer. Likevel kan man sette fokus på at det for eksempel ikke er lov til å slå, og at dette gjelder like mye for de voksne som for barna. Videre kan det være mange måter å få et barn til å uttrykke følelser, for eksempel gjennom lek.

4. Barns vern etter straffeloven av 1902 § 219

Da vi i det følgende befinner oss på strafferettens område er det bare noen presiseringer jeg vil foreta først, da dette er essensielt for at straffeloven kommer til sin anvendelse.

For at det i det hele tatt skulle være grunnlag for å bli straffet etter strl. (1902) § 219 var det fire kumulative hovedvilkår som måtte være oppfylt. I det følgende vil jeg vise til vilkårene uten å utbrodere disse nærmere da dette blir utenfor oppgaven. Videre vil jeg poengtere at dette også gjelder ved ny straffelov av 2005, og følger nå av lovens kapittel 3, som regulerer grunnvilkår for straffansvar.

Det første vilkåret etter strl. § 219 var at det måtte foreligge en *straffbar adferd*. Det vil si at den aktuelle handlingen måtte være omfattet av en gjerningsbeskrivelse. Denne adferden kunne være en fullbyrdet handling, en unnlatelse, medvirkning til en handling eller forsøk på en straffbar handling. Dette viser igjen til legalitetsprinsippet som stod og fremdeles står sterkt på strafferettens område, og som sier at ingen kan dømmes uten en lovhjemmel, jf. Grl. § 96.

For det andre må det være utvist *tilstrekkelig grad av skyld*. Det vil si om han som hadde utført handlingen virkelig kunne klandres. Det var som hovedregel forsett som gjaldt, jf. strl. § 40, dersom det ikke stod noe annet i straffebestemmelsen. Det var forskjellig grader av forsett, men det handlet om at man måtte ha utført handlingen med viten og vilje om at den var ulovlig.

For det tredje måtte gjerningspersonen være *strafferettslig tilregnelig*. Det vil si at han ikke måtte ha vært psykotisk, urviklingshemmet i høy grad, bevisstløs jf. strl. §§ 44 og 45 eller under 15 år på gjerningstidspunktet, jf. strl. § 46.

Det fjerde vilkåret var at det ikke måtte foreligge noen *straffrihetsgrunner*. Etter loven var dette nødverge jf. strl. § 48 og nødrett jf. strl. § 47. Videre var det også flere ulovfestede prinsipper som for eksempel at man selv hadde samtykket til en handling mot seg selv, som etter loven var ulovlig.

4.1 Tilblivelsen

Strl. § 219 var opprinnelig en gammel bestemmelse som hadde et gammeldags språk og vag ordlyd. Det medførte at strl. § 219 ofte ble benyttet i konkurrans med de ordinære bestemmelsene for vold. Man så etter hvert at sakene vedrørende familievold hadde noe særegent ved seg som ikke ble fullstendig fanget opp av de ordinære voldsbestemmelsene. Et eksempel på dette var blant annet psykisk vold, som ikke var omhandlet i det hele tatt, samt trusler om de minst alvorlige legemskrenkelsene¹⁸. Også den belastning det er å leve med frykt for vold hele tiden, ble lagt vekt på. Det lå noe mer bak enn en enkelthendelse av vold utført av en ukjent gjerningsmann.

¹⁸ Ot.prp nr. 113 (2004 – 2005) pkt. 4.3.2.

Den rød-grønne regjeringen oppnevnt et utvalg ved kongelig resolusjon den 29.08.2001. Dette utvalget fikk navnet ”Kvinnevoldsutvalget”. Kvinnevoldsutvalget ble opprettet som et ledd for å styrke innsatsen for voldsutsatte kvinner og barn¹⁹. Det var fordi man hadde erkjent at vold mot kvinner og barn var et samfunnsproblem, og ikke en privatsak. Dette var et resultat av kvinnebevegelsen og norske kvinnelige organisasjoner som i mange år hadde jobbet for å få satt fokus på problemet med vold i nære relasjoner. De ville ha temaet på dagsordenen. Kvinnevoldsutvalget ble opprettet etter inspirasjon fra ”Kvinnofrid” som gjorde en lignende utredning i Sverige.²⁰

Kvinnevoldstvalget sitt mandat var blant annet å :

”utrede stillingen for kvinner som utsettes for fysisk og psykisk vold, trusler og overgrep fra nåværende eller tidligere samlivspartner. Utvalget kan også vurdere om utredningen skal omfatte vold fra andre nærstående personer. Utvalgets arbeid skal styrke stillingen til kvinner utsatt for vold og overgrep gjennom å foreslå forbedringer og innskjerpinger av lovverket, iverksettelse av forbedrede forebyggende tiltak og utvikling av tiltak for at ofre kan bli møtt av offentlige instanser på en bedre måte.

Situasjonen for volds- og trusselutsatte kvinner skal utgjøre hovedfokus for utvalgets arbeid. I tillegg skal utvalget, som et viktig ledd i å forbedre det forebyggende arbeidet, se på situasjonen for barn som vokser opp i voldsfamilier. Utvalget skal foreta en gjennomgang av barnas behov for hjelp, samt foreta en vurdering av hvordan tilbudet kan forbedres gjennom henholdsvis krisesentrene og hjelpeapparatet for øvrig”²¹.

Kvinnevoldstvalget avga en utredning i 2003: NOU 2003:31 Retten til et liv uten vold, med undertittelen “Menns vold mot kvinner i nære relasjoner”. Utvalget kom med en rekke forslag, og deriblant et forslag om å få på plass en egen straffebestemmelse som skulle fange opp hele kompleksiteten med vold i nære relasjoner²².

Som tidligere nevnt hadde strl. § 219 blitt lite benyttet. Lovteksten var uklar og dårlig formulert. I familievoldssaker ble § 219 ofte ble benyttet i konkurrans med de andre ordinære

¹⁹ NOU 2003:31 pkt. 2.1

²⁰ NOU 2003:31 pkt. 2.2.

²¹ NOU 2003: 31

²² NOU 2003:31 s. 14 pkt 1.9

voldsbestemmelser i straffeloven, jf. strl. §§ 227–231. Utvalget mente at disse ikke var dekkende til å straffe de tilfellene der man hadde levd i vold og frykt over lang tid. I tillegg mente utvalget at vi trengte en egen bestemmelse som blant annet omfatte psykisk vold og det nedre sjiktet av trusler, da dette ikke var omfattet i de ordinære voldsbestemmelsene i straffeloven.

Etter straffeloven § 228 var vilkåret at det måtte ha vært “utøvet vold”. Utøvelse av vold kunne for eksempel være slag, spark skalle, klype eller lugge en annen, jf. rettsdatanote 1910 til straffeloven § 228. Imidlertid måtte volden være av en viss kraftanstrengelse. Det måtte derfor foretas en totalvurdering av den fysiske skaden. Dette vil jeg komme nærmere inn på senere i oppgaven. I saker vedrørende vold i nære relasjoner er det imidlertid ikke alltid man kan vise til en fysisk skade. Det kan i slike saker være tale om mye mer enn en voldshendelse, et eksempel på dette er psykisk vold.

I forkant av den nye utformingen av strl. § 219, var det to Høyesterettsavgjørelser som bar preg av den nye utredningen fra Kvinnevoldsutvalget. Det ble i avgjørelsene lagt vekt på at straffeutmålingen i saker vedrørende vold i nære relasjoner måtte bli strengere, jf. Rt. 2004 s. 844 og Rt. 2004 s. 15. Høyesterett uttaler:

“...Sentralt i vurderingen av hvor straffverdig forholdet er, blir da ikke bare hvor grove voldshandlingene er, men også mishandlingens varighet over tid, den psykologiske bindingen mellom gjerningsmannen og offeret, og det at handlingene skjer skjult - i hjemmet, som skulle være et trygt sted. Den frykten for vold - følelsen av å leve i et trusselregime - som blir skapt, kan oppleves som langt verre enn de enkelte voldshandlingene”, jf. Rt. 2004 s. 844 avsnitt 13.

Videre blir det uttalt:

“... straffen i vår sak i større grad enn etter lagmannsrettens dom bør avspeile den frykten for vold som konen og barna har levd under i årevis, og med den risikoen for skade på lang sikt som en slik livssituasjon innebærer”, jf. Rt. 2004 s. 844 avsnitt 18.

Etter at departementene hadde mottatt høringsinnstansenes synspunkter var det flertall for å ikke lage en helt ny straffebestemmelse om vold i nære relasjoner, men at man videreførte strl. § 219 og moderniserte ordlyden. Videre ville de endre innholdet slik at man fikk med seg alle aspektene ved vold i nære relasjoner. Den nye bestemmelsen skulle fremstå med form og

innhold som et nytt straffebud, jf. Ot. prp. nr. 113²³. I tillegg ble strafferammen etter første ledd økt fra to til tre år.

Den nye strl. § 219 fikk dermed sitt innhold ved lov av 21.12.2005, som trådte i kraft 01.01.2006.

Like etter dette var sluttarbeidet med den spesielle delen av den nye straffeloven av 2005 ferdig, jf. lov av 19.06.2009 nr. 74. I forarbeidene til loven, Ot.prp. 22. (2008 – 2009) pkt. 6.3.4.3 ble det uttalt:

”Selv om forslaget her knytter seg til straffeloven 2005, gjør departementets oppfatninger om behov for skjerping av straffen seg tilsvarende gjeldende for utmåling av straff innenfor de strafferammer som følger av straffeloven 1902. De partementet ønsker derfor at lovgiverens signaler om straffskjerping i forslaget her følges opp før straffeloven 2005 har trådt i kraft, og eventuelt slik at det skjer en gradvis oppjustering”.

Bakgrunnen for uttalelsen var at den nye straffeloven av 2005, hadde skjerpet straffen for blant annet vold i nære relasjoner betraktelig. Departementet mente derfor at dette måtte få konsekvenser også for straffeloven av 1902. Dette var endringer som justiskomiteen mente skulle ta til å gjelde *straks*, jf. Innst. O. nr. 73 (2008 – 2009) s. 6.

Imidlertid kom det to storkammeravgjørelser fra Høyesterett der disse betraktningene ble vurdert, jf. Rt. 2009 s. 1412 og Rt. 2009 s. 1423:

“... utviklingen mot et strengere straffenivå på de aktuelle rettsfeltene bør forsterkes for handlinger som skal avgjøres etter straffeloven av 1902, men som er begått etter at 2009-loven ble vedtatt. Perioden mellom vedtakelses- og ikrafttredelsestidspunktet er lang, og prinsippet om at skjerpelsen skal skje gradvis må opprettholdes” jf. Rt. 2009 s. 1412 avsnitt 40.

Stortinget var ikke enig i denne gradvise hevingen, og valgte derfor ved lov av 25.06.2010 nr. 46 å øke strafferammen til strl. § 219 første ledd, fra tre til fire år. Bakgrunnen var at straffeloven av 2005 ikke ville kunne settes i kraft før det var foretatt vesentlige oppgraderinger av politiets datasystemer. Arbeidet var omfattende, å ville ta lang tid. Justis og beredskapsdepartementet mente at straffenivået var for lavt, og mente at straffenivået for mishandling i nære

²³ Ot.prp. nr. 113 (2004- 2005) pkt. 4.4.3.

relasjoner i utgangspunktet burde ligge noe over straffnivået for sammenlignbare voldsbrudd, særlig i de tilfeller der barn var utsatt²⁴. Bakgrunnen var som tidligere nevnt at det ofte er tale om krenkelser som foregår over lengre tid og den psykologiske bindingen mellom gjerningspersonen og offeret, herunder barnet. Videre den frykten for vold og følelsen av å leve i et trusselregime som tilsier at dette vil oppleves verre enn de enkelte voldshandlinger²⁵.

Videre ble personkretsen i § 219 utvidet til uttrykkelig å også gjelde samboere, jf. lov av 24.06.2011. Før endringene lød bostav a og b slik:

- a. *“sin tidligere eller nåværende ektefelle”*.
- b. *“sin eller tidligere eller nåværende ektefelles slektning i rett nedstigende linje”*.

I denne oppgaven befinner vi oss på strafferettens område, og legalitetsprinsippet er derfor et meget viktig prinsipp. Det følger av Grunnloven § 96 at “Ingen kan dømmes uten etter lov eller straffes uten etter dom”. Det betyr at borgerne er vernet mot at offentlige myndigheter griper inn overfor borgerne uten hjemmel i formell lov. Offentlige myndigheter, herunder politiet i slike saker som jeg omtaler her, må kunne bevise at man har overtrådet eller mistenkes for å ha overtrådt et straffebud før de kan bruke tvangsmidler som for eksempel å pågripe noen.

Hensynet bak prinsippet er at man skal kunne forutberegne sin rettsstilling. Man skal kunne vite hva som er straffbart og ikke. Det er derfor viktig at det er klare lovtekster slik at den allmenne befolkning kan lese og forstå dem.

I det følgende skal jeg ta for meg strl. § 219 slik den lød før den nye straffeloven av 2005 trådte i kraft. Det vil derfor si at der jeg viser til strl. er dette den opphevede straffeloven av 1902.

4.2 Innholdet i strl. § 219. første ledd.

“Den som ved å true, tvinge, begrense bevegelsesfriheten til, utøve vold mot eller på annen måte krenke, grovt eller gjentatt mishandler

²⁴ Prop. 97 L (2009 – 2010) pkt. 1

²⁵ Prop. 97 L (2009 – 2010) pkt. 6.2.2.1.

- a) *sin tidligere eller nåværende ektefelle eller samboer,*
- b) *sin eller tidligere eller nåværende ektefelles eller samboers slektning i rett nedstigende linje,*
- c) *sin slektning i rett oppstigende linje,*
- d) *noen i sin husstand, eller*
- e) *noen i sin omsorg*

straffes med fengsel inntil 4 år”.

4.2.1 Handlingsalternativene

Det var oppramset fem forskjellige handlingsalternativer i bestemmelsen som viste hvilke handlinger som var ulovlig. De fire første handlingsalternativene refererte seg til handlinger som ble rammet av de generelle straffebestemmelsene om trusler (strl. § 227), tvang (strl. § 222), frihetsberøvelse (strl. § 223) og legemskrenkelser, jf. strl.§§ 228-231. Da ordlyden var den samme, vil jeg bruke de ordinære bestemmelsene til å belyse hva som var regulert i det enkelte handlingsalternativ.

4.2.1.1 “True”

En naturlig språklig forståelse av ordlyden tilsa at man ved å true kom med utsagn som var av skremmende karakter overfor en nærstående. Hensikten bak trusselen måtte derfor være å få en annen person til å bli skremt og å føle seg utrygg.

Strl. § 227 gav nærmere anvisning på hva det ville si å true. Strl. § 227 straffet den som med “ord eller handling truer med et straffbart foretagende” som kan medføre ett års hefte eller fengsel i seks måneder. Det vil si at dersom man truet med noe som kunne medføre fengsel i mer enn seks måneder var det straffbart. Et eksempel på dette kunne være en trussel om vold som hadde en strafferamme på ett år, jf strl § 228 første ledd.

Videre måtte trusselen “fremkalde alvorlig frygt”. Det betød at trusselen må være av en viss alvorlighetsgrad.

Det var ikke trusselen alene, men også i hvilken sammenheng trusselen var fremsatt i som var avgjørende, jf. Rt. 2008 s. 1350 avsnitt 12:

“Hvorvidt trusselen var ”skikket til at fremkalde alvorlig Frygt” beror imidlertid ikke bare på innholdet, men i stor grad også på sammenhengen trusselen er fremsatt i. Dette følger direkte av ordlyden, jf. formuleringen ”under saadanne Omstændigheder”.

I TOSLO-2009-86175 ble en mann dømt for trusler fremsatt overfor to politibetjenter da de hadde utrykning til hans leilighet på grunn av familievold. Hans utsagn var blant annet; “nå må dere passe på henne - nå skal hun skytes, når jeg slipper ut i morgen skal jeg drepe min kone” og “jeg skal skyte henne - bare vent så skal du se”. Mannen ble dømt etter strl. § 227 første alternativ.

4.2.1.2 “Tvinge”

Videre var det ulovlig å tvinge et barn til å gjøre eller unnlate noe. En naturlig forståelse av ordlyden var for eksempel å få et barn til å gjøre noe mot sin vilje.

Det fulgte av strl. § 222 første ledd at den som ved “rettsstridig adferd eller ved å true med sådan tvinger nogen til å gjøre, tåle eller undlate noget, eller som medvirker hertil” kunne straffes med fengsel i inntil 3 år. Etter en naturlig språklig forståelse av ordlyden betød dette at det var ulovlig å tvinge noen til å gjøre noe man ikke ville, eller å unnlate å gjøre noe som man ville.

I LG-2013-015687 ble en mann dømt for å ha overtrådet strl. § 222 ved at han tvang sin tidligere ektefelle til å tåle legemsfornærmelser ved at han holdt henne fast i sengen, samt tok kvelertak på henne ved flere anledninger, samt truet med å ta hennes liv dersom hun ikke hørte på ham.

4.2.1.3 “Begrense bevegelsesfriheten”

Etter en naturlig språklig forståelse av ordlyden betød dette at man for eksempel hindret et barn i å bevege seg fritt.

Strl. § 223 gav ikke noen flere holdepunkter enn det som blir beskrevet i § 219. Etter strl. §

223 ble “Den som ulovlig berøver en anden Friheden eller medvirker til saadan Frihedsberøvelse”, straffet. Det vil si at handlingen måtte være rettstridig, altså at handlingen var ulovlig. Et eksempel på dette kunne være at man låste noen inne slik at de ikke kom ut.

I de tilfeller der det handlet om barn, måtte man strekke en grense på hva foreldre kunne gjøre i oppdragsøymed. Det var for eksempel tillatt å gi sitt barn husarrest innenfor rimelighetens grenser jf. rettsdatanote 1860 til strl. § 223²⁶.

4.2.1.4 “Utøve vold”

Å utøve vold ville etter en naturlig forståelse av ordlyden være å utføre en fysisk handling mot en annen.

Vold var ulovlig etter strl § 228 om legemsfornærmelser og §§ 229 og 231 om legemsbeskadigleser.

Å utøve vold etter strl. § 228, var som tidligere nevnt å slå, sparke, skalle, klype eller lugge en annen, jf. rettsdatanote 1910 til straffeloven § 228. Det var vold som ikke medførte alvorlige skader. Men bestemmelsen krevde at det var skjedd en kraftanstrengelse mot en annens legerme, jf. rettsdatanote 1910 til strl. § 228²⁷. Da det var et krav om at det var legemet som ble rammet, vernet imidlertid ikke bestemmelsen mot psykiske lidelser som voldshandlingen kunne påføre offeret²⁸. Det gjaldt imidlertid noen minstekrav til kraftanstrengelsen. Jeg viser til Johs. Andenæs, spesiell strafferett og formyesforbrytelser s. 62²⁹:

"Grensen etter § 228 må trekkes skjønnsmessig, og en rekke momenter kan få betydning: Graden av voldsomhet, handlingens krenkende karakter osv. En mann har f.eks. trengt seg inn på mitt kontor, og vil ikke forlate det frivillig. Hvis jeg da tar ham i armen og fører ham ut, kan man ikke snakke om vold. Hvis jeg derimot griper ham i nakken og hiver ham på dør, kan man kalle det vold."

²⁶ Matningsdal (2015) rettdatanote 1860 til strl. § 223.

²⁷ Matningsdal (2015) rettsdatanote 1910 til strl. § 228.

²⁸ Ot.prp nr. 113 (2004 – 2005) pkt. 4.1.

²⁹ Andenæs (2009) s. 62 av Andorsen.

Vold av mer alvorlig grad ble regulert av strl. § 229. Strl. § 229 krevde at volden førte til en viss alvorlighetsgrad, for eksempel alvorlige kutt, omfattende blåmerker eller brudd. Sentrale momenter ved vurderingen var skadens art/grad, omfang, varighet og lokalisering på kroppen, jf. Johs Andenæs, spesiell strafferett og formuesforbrytelser³⁰.

Dersom voldsutøveren påførte den fornærmede “betydelig skade” på legeme eller helbred, ble dette regnet som grov legemsbeskadigelse og man ble straffet etter strl. § 231. Dette medførte strengere straff. Eksempler på betydelig skade kunne være at noen mistet eller fikk svekket synet, hørsel, taleevne, evne til å forplante seg, ble vanfør, ble udyktig til å fortsette sitt yrke eller ble vansiret i høy grad, ble livsvarig eller langvarig syk eller ble påført alvorlig psykisk skade, jf. strl. § 9.

4.2.1.5 “På annen måte krenke”

“På annen måte krenke” var en vid formulering som kunne omfatte mye. Dette var det femte handlingsalternativet som ikke relaterte seg til noen av de ordinære straffebestemmelsene. Det vil si at i tillegg til alle de andre handlingsalternativene nevnt ovenfor, var det andre måter å utøve vold mot barn på, som var ulovlig.

Et typisk eksempel på *en annen måte å krenke*, var å utsette et barn for psykisk vold.

Andre eksempler kunne være seksuelle krenkelser, brudd på besøksforbud og etter omstendighetene mangel på nødvendig stell og pleie, jf. rettsdatanote 1827 til strl. § 219³¹.

4.2.2 Personkretsen

Personkretsen som strl. § 219 omhandlet var oppramset i bestemmelsens første ledd bokstav a til e.

I bokstav a var det *tidligere eller daværende ektefelle eller samboer* som ble beskyttet.

Det var i bokstav b at *barnets rettsvern* ble beskyttet. Barn var ikke nevnt direkte men det ble referert til “slekting i nedstigende linje”. Dette gjaldt både egne og nåværende eller tidligere

³⁰ Andenæs (2009) s. 85 av Andorsen.

³¹ Matningsdal (2015) rettdatanote 1827 til strl. § 219

ektefelle eller samboers barn. Som vist til ovenfor var dette en lovendring som kom i 2011 hvor man så at der man tidligere hadde tolket samboere på lik linje med ektefeller jf. strl. § 5, ble dette endret etter en avgjørelse i Høyesterett jf. Rt. 2011 s. 469. Der kom man fram til at dette ikke kunne innfortolkes slik man tidligere hadde gjort, og at man dermed trengte å få samboere uttrykkelig nevnt i lovteksten.

Bestemmelsen i bokstav b gjaldt derfor også stebarn, uavhengig om de var barn av daværende eller tidligere ektefelle eller samboer. Tilsvarende gjaldt også for daværende eller registrerte partner. Bestemmelsen hadde særskilt betydning for barn eller stebarn som ikke tilhører husets husstand, jf. bestemmelsens bokstav d³². Dette gav barn et mer beskyttet vern i de tilfeller der biologisk mor og far hadde gått fra hverandre.

Bokstav c omfattet *slektninger i rett oppstigende linje*. Det vil si voldsutøverens foreldre, samt besteforeldre og eventuelt oldeforeldre.

I bokstav d ble de som *tilhørte husstanden, vernet*. Det avgjørende ble derfor om man bodde sammen.

Til slutt ble de som var *i ens omsorg*, vernet, jf. bokstav e. Dette var altså andre personer som voldsutøveren hadde omsorg for.

4.2.3 “Grovt eller gjentatt mishandler”

I tillegg til de vilkårene som er vist til ovenfor måtte mishandlingen av barnet oppfylle ett av to alternative grunnvilkår. Mishandlingen måtte være *grov* eller *gjentatt* for at den skal kunne straffes etter strl. § 219.

En naturlig forståelse av “grovt” var at mishandlingen måtte være alvorlig. Det vil si at det krevde en viss alvorlighetsgrad for at den ble rammet av strl. § 219 og ikke etter de ordinære voldsbestemmelsene. I forarbeidene til § 219 er det uttalt:

"Forholdet kan være like straffverdig selv om det bare har skjedd én krenkelse: Det er særlig det relasjonelle aspektet som gjør at handlingen bør føres inn under et eget straffebud"

³² Matningsdal (2015) rettdatanote 1830 til strl. § 219.

mot vold i nære relasjoner, og ikke under de generelle bestemmelsene mot legemskrenkelser mv. Departementet antar videre at én krenkelse kan være tilstrekkelig for å skape frykt hos offeret for at den skal gjenta seg."

Videre uttalte de:

"Ved avgjørelsen av om krenkelsen er grov, skal det foruten handlingens objektive grovhet legges vekt på om den var egnet til å skape frykt for nye krenkelser"³³.

Det at betsemmelsen refererte til grov mishandling vil si at den også gjaldt ved enkelthendelser dersom de var grove nok.

I Rt. 2014 s. 695 ble en mor tiltalt etter strl. § 219 etter at hun hadde mishandlet datteren én gang ved å lugge og skrike til henne, samt slå henne på ryggen med en ledning som ble brukt som slynge, og ta kvelertak på henne. I tillegg truet moren med å fortsette mishandlingen neste dag. Det var i dette tilfellet nok at handlingen i seg selv hadde skapt frykt for at det kunne skje igjen.

Det følger imidlertid av forarbeidene at dersom det gjaldt én enkeltstående mindre alvorlig handling mot for eksempel et barn, var det mer nærliggende at handlingen ble bedømt etter de generelle reglene i straffeloven³⁴.

Videre var det ikke et krav om at handlingen *hadde* skapt frykt. Det var nok at handlingen var egnet til å skape frykt, jf. Rt 2014 s. 695, sml. Rt. 2011 s. 34:

"I Rt. 2011 side 34 avsnitt 21 uttales det at en eller flere enkelthandlinger kan rammes av § 219 dersom de "kan danne grunnlag for frykt" hos fornærmede for den type mønster som ligger i kjerneområdet for bestemmelsen. Det kan da, slik jeg ser det, ikke være et vilkår at den aktuelle handlingen faktisk har skapt frykt for nye lignende hendelser; det må være nok at handlingen var egnet til å gjøre det".

³³ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 7.2

³⁴ Ot. prp. nr. 113 (2004 – 2005) pkt. 4.4.3

Det andre alternativet for at mishandlingen kunne straffes etter strl. § 219, var at mishandlingen var “gjentatt”. *Gjentatt* ble forstått som flere handlinger. Det var dette bestemmelsen primært tok sikte på, altså mishandling som var skjedd flere ganger, over en viss tid.

Det var imidlertid ikke noe krav at det var samme type handling som måtte være overtrådt for at mishandlingen skulle være gjentatt. Det var ikke stilt noe krav om hvor nært i tid de ulike handlingene hadde funnet sted, for å kunne regne de som gjentatt. Det var summen av handlingene som var avgjørende, jf. rettsdata note 1828 til strl. § 219³⁵.

I LB-2014-187253 ble en far straffet etter strl. § 219 første ledd med fengsel i syv måneder for gjentatt å ha slått og kløpet sin åtte år gammel sønn bak ørene. Dette foregikk flere ganger ukentlig når far ikke var fornøyd med sønnens skoleinnsats eller oppførsel. Volden hadde pågått for en tidsperiode på ca. syv måneder. Det var i tillegg på det rene at sønnen hadde blitt påført store psykiske problemer som så ut til å kunne vedvare.

4.3 Straffeloven § 219 andre ledd.

“Dersom mishandlingen er grov eller fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse, er straffen fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om mishandlingen er grov, skal det særlig legges vekt på om den har vart over lang tid og om det foreligger forhold som nevnt i § 232”.

Det vil si at dersom handlingen var grov eller at barnet døde eller fikk en betydelig skade på legeme, økte strafferammen til seks år. Ordlyden viste til momenter som skulle tas med i vurderingen for hva som skulle til for at handlingen skulle være grov etter annet ledd. Det skulle legges vekt på hvor lang tid mishandlingen hadde vart, samt om mishandlingen hadde blitt utført på en svært smertefull måte eller ved hjelp av gift eller andre stoffer, jf. strl. § 232.

I forarbeidene til § 219 er det uttalt:

³⁵ Matningsdal (2015) rettdatanote 1828 til strl. § 219.

"Departementet foreslår videre at strafferammen settes til 6 år for grov mishandling. Det er et grunnvilkår i straffebudet at mishandlingen har vært grov eller gjentatt. Straff for grov mishandling kan bl.a være aktuelt når mishandlingen har pågått i meget lang tid, eller den er særlig grov.³⁶"

Det kan ut i fra dette tolkes som at annet ledd gjaldt for de tilfeller som er grovere enn de i første ledd. Det kan også vises til at strafferammen etter annet ledd hadde en høyere strafferamme, og derav at handlingen måtte være grovere og mer alvorlig.

I Rt. 2011 s. 34 var spørsmålet om første eller annet ledd i strl. § 219 skulle komme til anvendelse. Faren i saken hadde begått fire tilfeller av vold mot sin sønn da han var syv til åtte år gammel. Ett tilfelle var grovt. I dette tilfellet ble handlingen bedømt etter § 219 første ledd.

Høyesterett uttaler i avsnitt 24:

"I et tilfelle som det foreliggende, hvor det ikke har dannet seg et mønster av vedvarende og gjentakende mishandling, vil mishandlingens objektive grovhet være det sentrale elementet i vurderingen av om § 219 annet ledd kommer til anvendelse. Ved enkeltstående mishandlingstilfeller vil det nok først og fremst være aktuelt å bruke annet ledd der mishandlingen har ført til død eller betydelig skade på legeme eller helse, jf. annet ledds første punktum, selv om ordlyden ikke utelukker at også andre tilfeller kan omfattes".

I Rt. 2010 s. 129 ble en mann dømt til fengsel i to år for grov mishandling etter strl. § 219 annet ledd jf. første ledd. Grunnlaget for dette var at han over en tidsperiode på ca to og halvannet år hadde utøvet gjentatte tilfeller av vold, trusler, tvang og/eller lignende krenkelser mot sin ektefelle der deres felles barn var tilstede ved flere av tilfellene. Han hadde slått sin ektefelle flere ganger i bakhodet med flat hånd, slått henne i ansiktet mens hun var gravid med felles barn, slått henne i hodet og/eller kroppen med en sko, slått henne flere ganger på beina med røret fra en støvsuger, truet med å drepe henne og hennes far, samt tvunget henne til å stå

³⁶ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) s. 41

opp om natten for å lage mat eller vaske leiligheten. Han kalte henne gjentatte ganger for “hore”, og lærte deres barn å kalle deres mor for “hund”, jf. dommens andre punkt. Familien hadde derfor måttet leve under et regime som var preget av kontinuerlig utrygghet og frykt for vold.

4.4 Straffeloven § 219 tredje ledd.

“Medvirkning straffes på samme måte”.

Tredje ledd straffet den som på noen måte hadde medvirket til mishandlingen. Man kunne i disse tilfellene tenke seg en mor eller far som var vitne til at den andre foreldren utøvet vold mot barnet, uten å foreta seg noe.

4.5 Kjernen i strl. § 219

Høyesterett har i flere rettsavgjørelser behandlet saker i nære relasjoner og vist til betydningen av at volden har vært utøvd i et nært forhold. Som vist til ovenfor uttalte Høyesterett i Rt. 2004 s. 844 avsnitt 13 og 18:

“Sentralt i vurderingen av hvor straffverdig forholdet er, blir da ikke bare hvor grove voldshandlingene er, men også mishandlingens varighet over tid, den psykologiske bindingen mellom gjerningsmannen og offeret, og det at handlingene skjer skjult - i hjemmet, som skulle være et trygt sted. Den frykten for vold - følelsen av å leve i et trusselregime - som blir skapt, kan oppleves som langt verre enn de enkelte voldshandlingene ...

.....

Straffen i vår sak ... bør avspeile den frykten for vold som konen og barna har levd under i årevis, og med den risikoen for skade på lang sikt som en slik livssituasjon innebærer”.

Dette var kjernen i strl. § 219, og bakgunnen for at vi trengte en egen bestemmelse. Det er nemlig den kompleksiteten det er å leve i et hjem hvor det utøves vold man ønsket å fange opp med bestemmelsen. Det vil si at det lå noe mer bak disse handlingene enn én enkel voldshandling. Voldsutøver var en barnet skulle kunne se opp til og ha som forbilde. Voldsutøver

skulle egentlig være en person som skulle vise kjærlighet og forståelse, men som derimot utøvet vold og skapte frykt i en atmosfære som egentlig skulle være trygg.

4.6 Skyldkravet

Skyldkravet etter strl. (1902) § 219 var som tidligere nevnt forsett, jf. strl. § 40. Det vil si at man handlet med viten og vilje om at det man gjorde var ulovlig, at det mest sannsynlig var ulovlig eller at gjerningspersonen antok det som mulig at handlingen han utøvde var ulovlig, det siste ble kalt *dolus eventualis*.

4.7 Straffeutmålingen

I saker vedrørende vold i nære relasjoner er det vanskelig å si noe generelt om straffenivået. Dette er fordi handlingene som rammes kan ha veldig ulik karakter og kompleksitet, jf. Ot. prp. 22 (2008 – 2009) pkt. 6.11. Som vist ovenfor hadde strafferammen etter første ledd økt flere ganger før den nye straffeloven av 2005 trådte i kraft i høst. Strafferammen etter første ledd var fengsel inntil fire år, mens den etter annet ledd var fengsel inntil seks år. Allikevel har det jevnt over vært et straffenivå som har befunnet seg i det nedre sjiktet³⁷.

Imidlertid har Høyesterett i flere avgjørelser slått fast at det klare utgangspunkt ved overtredelse av strl. (1902) § 219 var ubetinget fengselsstraff, jf. blant annet Rt. 2012 side 1089 avsnitt 25:

”Det klare utgangspunkt ved overtredelser av straffeloven § 219 første ledd av den alvorlighetsgrad det her er tale om, er at det skal idømmes ubetinget fengselsstraff. Etter mitt syn kan samfunnsstraff bare idømmes dersom tungtveiende grunner tilsier det”.

5. Veien mot ny straffelov

³⁷ Prop. 97 L (2009 – 2010) pkt. 6.2.1

Det er ulike bestemmelser som har vært med på å styrke barns rettsvern i familievoldssaker. Jeg vil i det følgende vise til noen av dem.

5.1 Krisesenterloven

I 2010 fikk kommunene ansvaret for krisesentrene og lov om kommunale krisesentertilbud (lov av 19. juni 2009 nr. 44) ble vedtatt. I krisesenterloven § 6 blir barns rettsvern styrket ved at krisentrene nå har fått meldeplikt til barnevernet dersom det er “grunn til å tru” at barnet blir mishandlet i hjemmet eller at det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt.

“Utan hinder av teieplikta skal alle som utfører teneste eller arbeid etter denne lova av eiga tiltak gi opplysningar til barneverntenesta i kommunen når det er grunn til å tru at eit barn blir mishandla i heimen...”, jf. krisesenterlova § 6 annet ledd første punktum.

En naturlig forståelse av ordlyden *grunn til å tru*, tilsier at det er en lav terskel for å melde ifra. Det vil si at man ikke må være sikker på at barnet er utsatt, det er nok at det foreligger en mistanke.

Meldeplikten i slike tilfeller går forran taushetsplikten. Dette vises i ordlyden, da den refererer til *skal*. Det er altså noe de ansatte på krisesenteret har en plikt til å gjøre. Et eksempel der meldeplikten trer inn kan for eksempel være der beboer på krisesenteret flytter tilbake til voldsutøver med barna, og det finnes en risiko for at barnet fortsatt blir eksponert for vold, enten direkte eller indirekte mellom foreldrene eller omsorgspersonene. Likevel var det i 2014, 13 av 215 barn som dro tilbake til voldsutøver ved første opphold på krisesenter, uten at det aktuelle krisesenteret sendte bekymringsmelding. I disse tilfellene var heller ikke barnevernet involvert fra før³⁸. Det fremkommer ikke om grunnen til at meldeplikten ikke ble fulgt, var fordi man ikke anså det som mulig at barnet igjen kunne utsettes for vold enten direkte eller indirekte. Uansett vil jeg si at hensynet til barnet i slike saker burde føre til at barnevernet blir kontaktet dersom barnet har måttet oppholde seg på et krisesenter for å være i sikkerhet. Da er det forhold i hjemmet som ikke er som det skal, og som igjen kan svekke barnets rettsvern dersom ingen instanser blir varslet.

³⁸ Rapportering fra krisesentertilbudene 07/2015.

Etter at krisesenterloven ble vedtatt har barn fått status som selvstendig bruker på krisesenteret, jf. krisesenterloven § 1. Det vil kunne medføre at det blir enklere å se hva som blir gjort for det enkelte barn, og om meldeplikt til andre instanser blir overholdt.

5.2 Rt. 2010 s 949

I 2010 ble det avsagt en avgjørelse i Høyesterett som styrket barns rettsvern i saker som gjelder vold i nære relasjoner.

Rt. 2010 s. 949 gjaldt spørsmål om straffeloven § 219 vernet barnet som “bare” hadde vært vitne til fysisk og psykisk mishandling av sin mor, samt idømmelse av oppreisning. Barnet var altså ikke direkte utsatt for fysisk og psykisk vold.

Volden hadde foregått i ca halvannet år. Handlingene ovenfor barnet bar også preg av å være sammenhengende og vedvarende. Voldsutøver utøvet i tillegg til fysisk vold mot moren; trusler om voldsutøvelse, trusler om å ta barnet fra moren, kontrollerte hele familiens adferd og familieliv, nedlatende bemerkninger til moren og barnet samt trusler om overvåkning av dem. Retten kom fram til at alt dette sett i sammen var mishandling etter § 219.

Handlingsalternativet som retten benyttet var “ på annen måte krenke”, da retten ikke kunne se at det lå noen begrensning i ordlyden for tilfeller der barnet var indirekte utsatt. Retten gikk i tillegg nøye gjennom NOU 2003:31 der skadevirkninger for barn som er utsatt eller vitne til vold er beskrevet som vist ovenfor. Barnet hadde i dette tilfellet fått alvorlige psykiske problemer etter å ha levd under slike forhold.

Ved at voldsutøver ble dømt for krenkende adferd mot barnet ble rettstilstanden klargjort og barnet fikk dermed selvstendige rettigheter som fornærmet. Dette er rettigheter som for eksempel rett til bistandsadvokat jf. strpl. § 107a og rett til oppreisning, jf. skadeerstatningsloven (lov av 13.06.1969 nr. 26) § 3-5 første ledd bokstav b, jf. § 3-3 og voldsoffererstatningsloven (lov av 20.04.2001 nr. 13) § 1.

5.3 Strl. (2005) § 196, plikt til å avverge et straffbart forhold. (Tidligere strl. (1902) § 139.)

“Med bot eller fengsel inntil 1 år straffes den som unnlater gjennom anmeldelse eller på annen måte å søke å avverge en straffbar handling eller følgene av den, på et tidspunkt da dette fortsatt er mulig og det fremstår som sikkert eller mest sannsynlig at handlingen er eller vil bli begått”, jf strl. § 196 første ledd.

Videre følger det av bestemmelsen at avvergningsplikten gjelder uten hensyn til taushetsplikten og at den blant annet gjelder ved straffbare handlinger som vold i nære relasjoner, jf. strl. § 196 første ledd bokstav a.

Tidligere hadde man bare plikt til å melde fra dersom man var sikker i sin sak, det vil si at man måtte vite med sikkerhet at et barn for eksempel ble utsatt for vold. Etter en lovendring i 2010³⁹, ble avvergningsplikten skjerpet og utvidet med den hensikt for å beskytte barna⁴⁰.

Likevel er det ingen som er straffet etter denne bestemmelsen. Dette til tross for at det er flere saker i media der avvergningsplikten burde vært brutt. Uten å gå detaljert inn i sakene, nevner jeg Chrisoffer – saken, som endte med at Christoffer Gjerstad Kihle døde, åtte år gammel i 2005, etter massiv mishandling av sin stefar. Skadene hans ble sett av ansatte på skole og skolefritidsordning, samt ansatte i helsetjenesten uten at noen skjønnte hva som foregikk. Da Christoffer selv ble spurt om hvordan han fikk sår og blåmerker sa han:

“Jeg tenker nok du skjønner det sjøl”⁴¹.

Et annet tilfelle er da en ti år gammel gutt ble funnet død i sitt hjem 27.10.14 i Oslo. Den endelige obduksjonsrapporten viste at gutten døde av sult. I dette tilfellet var det innsendt en bekymringsmelding fra en lege på Oslo legevakt, som senere ble henlagt av barnevernet fire dager senere⁴².

I slike saker kan man derfor spørre seg om guttenes død kunne vært avverget dersom noen hadde grepet inn tidligere og forstått alvoret.

³⁹ Prop. 116 L (2009-2010) pkt. 12.3.

⁴⁰ Justis-, og politidepartementet 2010.

⁴¹ Støre, Helse- og omsorgsminister (AP) 2013.

⁴² NRK nyheter (2015)

I riksadvokatens mål og prioriteringsskriv er avvergningsplikten et prioritert område for 2015⁴³. Riksadvokaten viser til at ansatte i stat og kommune, samt andre, er pålagt et ansvar for å melde ifra dersom det er fare for vold eller mishandling mot et barn. Han sier i tillegg at det i politiet og hos påtalemyndigheten nå i større grad må fokuseres på å håndheve avvergningsplikten.

Dersom avvergningsplikten fungerer etter sin hensikt kan det føre til at flere barn får den hjelpen de trenger. Hvis befolkningen vet at dette er en plikt de har, ved siden av det offentlige apparat, vil det være enklere å ta beslutningen om å melde ifra. Det må være bedre å melde ifra en gang for mye, enn en gang for lite. Man må våge å tenke tanken på at barn utsettes for grusomme voldshandlinger eller er “vitne” til slike. Det er ikke noe poeng å ha en slik bestemmelse dersom den ikke blir tatt på alvor, hverken av den alminnelige befolkning og ikke minst av myndighetene. Uansett er avvergningsplikten med på å styrke barnas vern i slike saker dersom den fungerer etter sin hensikt.

6. Barns vern etter ny straffelov av 2005, lov av 20.05.2005 nr. 28 Lov om straff.

Den nye straffeloven av 2005 trådte i kraft 01.10.2015 med lov av 19.06.15 nr. 65. Straffeloven følger opp Soria Moria erklæringen, som var en politisk plattform for den nye flertallsregjeringen, bestående av Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet. Den skulle gjelde for perioden 2005 – 2009, men varte frem til 2013 da regjeringen ble gjenvalgt for fire nye år⁴⁴. Det ble fastslått i Soria Moria erklæringen del to, at vold i nære relasjoner skulle få høy prioritet. Det ble dermed en del av det offentliges ansvar å forebygge og hindre vold ved å forebygge, avdekke, beskytte og gi bistand. I tillegg ble det rettet et større fokus på barn:

“Arbeidet med å beskytte barn skal gis høy prioritet, dette gjelder også når barn er vitner til vold og overgrep”⁴⁵.

⁴³ Riksadvokaten nr. 1/2015

⁴⁴ Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet (2009)

⁴⁵ Soria Moria kapittel 16

Den nye straffeloven er vedtatt i flere omganger. Loven inneholder en alminnelig del og en spesiell del samt en tredje del med sluttbestemmelser jf. lovens kapitteloverskrifter. Det sentrale i den alminnelige delen er hvilke generelle vilkår som må være oppfylt for å kunne straffe, og hvilke reaksjoner som kan brukes som straff. I den spesielle delen er det bestemmelser om hva som er forbudt eller påbudt, og hvilken strafferamme som gjelder. Det er derfor den spesielle delen som her er relevant i oppgaven.

Grunnen til at det gikk så lang tid fra loven ble vedtatt til den trådte i kraft var at ikraftsettingen ville medføre store kostnader for å tilpasse politiets datasystemer, og dette tok lenger tid enn man hadde forventet. Dette måtte gjøres for å kunne møte de nye kravene som loven av 2005 krevde⁴⁶.

6.1 Straffeloven §§ 282 og 283

6.1.1 Innledning

Straffeloven §§ 282 og 283 er en videreføring av den tidligere strl. (1902) § 219. Innholdsmessig vises det til ovenfor da innholdet er det samme i forhold til handlingsalternativene til den gamle bestemmelsen. Det vil derfor si at i forhold til handlingsalternativene er det ikke noe som er endret i forhold til om barn er gitt et bedre vern. Det er i forarbeidene uttalt at det var på grunn av den omfattende nylige revisjonen i 2006, at departementet ikke så det som hensiktsmessig å gjøre store endringer når det gjaldt innholdet i bestemmelsen⁴⁷.

Istedenfor å ha flere ledd i bestemmelsen fikk vold i nære relasjoner to bestemmelser som nå er inndelt etter hvor grov handlingen er. Dette var fordi denne inndelingen samsvarte bedre med selve oppbygningen av hele straffeloven, og som igjen ville gjøre det enklere for den enkelte å skjønne alvorlighetsgraden for lovbruddet⁴⁸.

⁴⁶ Ot.prp. 22 (2008 – 2009) pkt. 15.3

⁴⁷ Ot. prp. 22 (2008 – 2009) pkt. 6.11

⁴⁸ Prop. 64 L (2014–2015) pkt. 4.9.2.

Heretter vil jeg omtale den nye straffeloven av 2005, heretter forkortet strl. Dersom den gamle straffeloven omtales vil dette bli presisert.

6.1.2 Strl § 282, *Mishandling i nære relasjoner*

“Med fengsel inntil 6 år straffes den som ved trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser, alvorlig eller gjentatt mishandler

- a) sin nåværende eller tidligere ektefelle eller samboer,*
- b) sin eller nåværende eller tidligere ektefelles eller samboers slektning i rett nedstigende linje,*
- c) sin slektning i rett oppstigende linje,*
- d) noen i sin husstand, eller*
- e) noen i sin omsorg.”*

Strl. § 282 viser til de samme handlingsalternativene som vist til ovenfor i strl. (1902) § 219. Det vil si trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser. Det følger av forarbeidene at strl. § 282 skal tolkes på samme måte som den gamle bestemmelsen⁴⁹. Da jeg ovenfor tok for meg innholdet i strl. (1902) § 219 første led, ser jeg ingen hensikt i å gjenta dette, annet enn å henviser til det jeg allerede har sagt ovenfor.

Som tidligere nevnt er det to grunnvilkår som måtte være oppfylt for at bestemmelsen skal komme til anvendelse. I den nye loven heter det at mishandlingen må være *“alvorlig eller gjentatt”*, men i den gamle bestemmelsen var ordlyden *grovt eller gjentatt*. En naturlig språklig forståelse av ordlyden tilsier ikke at det er noen stor forskjell på hva man legger i ordene grovt eller alvorlig. Det var nettopp ordet alvorlig jeg brukte for å forklare hva jeg la i ordet grovt etter den opphevede bestemmelsen. Videre viser jeg til forarbeidene som sier at *“alvorlig eller gjentatt”* er en videreføring av gjeldene rett, som krever at krenkelsen må ha skjedd *“grovt eller gjentatt”*⁵⁰.

Personkretsen er også den samme som i den gamle bestemmelsen. Det er ikke gjort noen en-

⁴⁹ Ot. prp. 22. (2008 – 2009) pkt. 6.11

⁵⁰ Merknad, rettsdata til Ot. prp. 22 (2008 – 2009) s. 434.

dringer her i forhold til å styrke barns vern. Barnet er fremdeles vernet, primært i bokstav b, men vernes også i bokstav d og e dersom de er i *noens omsorg* eller bor i *samme husstand*, som tidligere vist. På en annen side er personkretsen så vid at det vanskelig skal gjøres at et barn ikke er omfattet av bestemmelsen dersom det er utsatt for vold i nære relasjoner.

6.1.2.1 Skyldkravet

Skyldkravet er fremdeles forsett, jf. strl. §§ 21 og 22. Strl. § 21 viser til at straffeloven bare rammer forsettelige handlinger med mindre noe annet er bestemt. Strl. § 22 viser hva man mener med forsett, som er det samme som etter den opphevede loven, jf. pkt. 4.6 ovenfor.

6.1.2.2 Straffeutmålingen

Det foreligger ingen avgjørelser fra domstolene etter at den nye loven trådte i kraft. Det kan derfor vanskelig sies noe om på hvor domstolene vil legge straffenivået etter den nye loven. Strafferammen etter strl. § 282 er fengsel inntil seks år. Det vil si at straffene nå bør øke betraktelig mer enn hva som tidligere er tilfelle, slik at straffenivået tilsvarer det barnet er blitt utsatt for. På en annen side kan man her problematisere om hvor raskt dette vil skje, når domstolene normalt bygger på tidligere rettspraksis i straffeutmålingen. Det at domstolene vil se hen til tidligere avgjørelser kan gjøre at det vil ta lang tid før man er på ønsket nivå.

Det er som tidligere nevnt vært vanlig at strl. (1902) § 219, har blitt benyttet i konkurrans med de ordinære voldsbestemmelsene. Etter at bestemmelsen ble betraktelig revidert i 2006 skulle strl. § 219 være primærbestemmelsen ved vold i nære relasjoner, og skulle bare benyttes i konkurrens dersom det forelå en bestemmelse med høyere strafferamme. Det samme gjelder etter den nye straffeloven. Strl. §§ 282 og 283 skal være hovedbestemmelsene, og det var derfor nødvendig å øke strafferammene i denne bestemmelsen slik at den lå over de ordinære voldsbestemmelsene i ny straffelov⁵¹.

⁵¹ Ot. prp. 22 (2008 – 2009) pkt. 6.11

6.1.3 Strl. § 283, Grov mishandling i nære relasjoner

“Grov mishandling i nære relasjoner straffes med fengsel inntil 15 år. Ved avgjørelsen av om mishandlingen er grov skal det særlig legges vekt på om den har hatt til følge betydelig skade eller død, og for øvrig

- a) dens varighet,*
- b) om den er utført på en særlig smertefull måte, eller har hatt til følge betydelig smerte, eller*
- c) om den er begått mot en forsvarsløs person”.*

Innholdsmessig, foruten strafferammen, er strl. § 283 tilnærmet lik bestemmelsen i strl. (1902) § 219 annet ledd, bortsett fra et litt annet oppsett. Dette er også presisert i forarbeidene til den nye loven⁵²

Bestemmelsen regulerer hva som skal til for at man kan straffes for grov mishandling med fengsel inntil femten år. I bestemmelsens andre setning bokstav a til c vises det til ulike momenter som skal vektlegges. Dette er momenter som *betydelig skade* eller *død*, *dens varighet*, *om den er utført på en særlig smertefull måte*, *betydelig smerte* eller *om den er begått mot en forsvarsløs person*.

Ordlyden viser til at dette er momenter som det skal legges “*særlig*” vekt på. Dette tilsier at listen ikke er uttømmende. Det vil si at det kan foreligge andre momenter som kan ha betydningen for bedømmelsen. Det må derfor foretas en helhetsvurdering. I forarbeidene er det uttalt:

*“Om en overtredelse av § 282 skal anses som grov må bero på en skjønnsmessig vurdering, og det vil være en glidende overgang mellom vanlig og grov mishandling i nære relasjoner. Særlig sentralt vil det være om mishandlingen har hatt til følge (uforsettlig) betydelig skade eller død, jf. annet punktum. Er det påført forsettlig betydelig skade, vil den øvre strafferammen på fengsel inntil 15 år korrespondere med tilsvarende strafferamme i § 274 annet ledd”*⁵³.

⁵² Merknad, rettsdata til Ot. prp. nr. 22 (2008 – 2009) side 434.

⁵³ Merknad, rettsdata til Ot. prp. nr. 22 (2008 – 2009) side 434.

Strl. (1902) § 219 annet ledd siste punktum, viste blant annet til forhold som nevnt i strl. § 232 for å avgjøre om man stod ovenfor en grov mishandling. Dette er ikke gjort i den nye bestemmelsen i strl. § 283. Man har her istedet tatt inn de viktigste momentene fra strl. § 232 i selve bestemmelsens bokstav b og c⁵⁴.

Skyldkravet er også i dette tilfellet forsett, jf. strl. § 22, da det ikke står noe annet.

Barn er ikke gitt noe større vern etter denne bestemmelsen enn det barn hadde etter den gamle straffeloven. Det at strafferammen øker betraktelig gjelder for alle menneskersom har vært utsatt for vold i nære reasjoner. På en annen måte kan man derfor si at barnets vern i slike saker har blitt styrket ved at straffenivået skal betydelig opp.

Et ekstra vern barn har fått ved den nye loven, i forhold til den gamle, er at den har fått en egen bestemmelse som tillegger en skjerpene vekt ved straffeutmålingen, dersom et barn har vært tilstede ved voldsutøvelse, jf. strl. § 77 l.

“Ved straffutmålingen skal det i skjerpene retning især tas i betraktning at lovbruddet: l) er begått i nærvær av barn under 15 år”.

Det vil si at dersom et barn under femten år har vært tilstede under voldsutøvelse skal voldsutøver straffes strengere. Dette gir barnet økt rettsvern da straff er et viktig middel i den sammenheng. Det er fordi at barnet vil se at dersom man gjør noe galt, vil man bli straffet. Det vil si at de voksne og samfunnet tar ansvar. Man setter derfor barnet mer i fokus enn tidligere, og viser at barnets opplevelser og skader av vold blir tatt på alvor.

7. Politets møte med voldsutsatte barn

7.1 Politiets utrykning til familievoldssaker

Politiet er ofte den første offentlige instans et barn møter der det er melding om familievold, og politiet rykker ut. Det er derfor veldig viktig hvordan politiet opptrer i dette møtet. Det er viktig at de prater med barna slik at barna senere føler seg trygg å ønsker å forklare seg. Det

⁵⁴ Merknad, rettsdata til Ot. prp. nr. 22 (2008 – 2009) side 435.

er viktig at barna blir sett, og at de føler at de blir tatt på alvor. Politiet må huske på at barna har selvstendige rettigheter, og må derfor avklare om disse er blitt krenket⁵⁵. Videre uttaler riksadvokaten at dette møtet er viktig for å få kartlagt situasjonen og sikret bevis⁵⁶.

Carolina Øverlien som er forsker ved NKVTS, seksjonen barn og unge, har foretatt en studie der 25 barn, som har opplevd vold i hjemmet deltok⁵⁷. I den studien ble barna blant annet spurt om møtet med politiet. Av de tretten som hadde møtt politiet, var det bare to stykker som oppgav at politiet hadde snakket med dem ved utrykning til deres hjem. Øverlien setter derfor et spørsmåltegn om hvordan politiet kan oppfylle kravet om å undersøke i hvilken grad barnet har opplevd vold, dersom de ikke snakker med barnet selv⁵⁸.

Det kan derfor sees ut som at politiet ikke tar barna på alvor, eller føler det er vanskelig å prate med dem. Det er derfor viktig at de tjenestemennene som først er på stedet, er betjenter som vet hvordan de skal gå frem.

Dersom politiet ved utrykning til familievoldssaker klart ser at et barns helse utsettes for alvorlig risiko, kan politiet ta med seg barnet, og sørge for at det blir brakt til verge, en annen foresatt eller barnevernet, jf. politiloven (lov av 04.08.1995 nr. 53) § 13 annet ledd. Det samme er uttalt i politiinstruksen av 22. juni 1990 nr. 3963 § 12-4.

Det vil si at dette bare kan gjøres dersom det åpenbart er klart at barnet blir utsatt for vold. Man kan tenke seg at dette er i de mer sjeldnere tilfellene da både voldsutøver og barnet som oftest er flinke til å skjule volden. Det kan være vanskelig å fortelle noe til politiet imens voldsutøver er tilstede. Politiets rolle i disse sakene blir derfor enda viktigere for barnets vern. De må kunne stole på politiet som en offentlig aktør, og videre være trygge på at de er beskyttet. Destod viktigere er det at politiet er godt kjent med barnas rettigheter, for å kunne ivareta barns vern på best mulig måte i møte med politiet.

⁵⁵ Veileder, politidirektoratet (2008) pkt. 4.0.

⁵⁶ Riksadvokatens nr. 3/2008 pkt. II

⁵⁷ Øverlien (2012)

⁵⁸ Øverlien (2012) s. 161 og 170

Barneombudet lanserte en rapport i 2009 der syv barn, som hadde deltatt på gruppeterapi hos ATV, dannet en ekspertgruppe for å få frem barnas synspunkter i blant annet møte med politiet. Dette var noen av rådene barna gav til politiet:

- Politiet trenger mer kunnskap om hva vold gjør med barn og hvordan man snakker med barn.
- Barna trenger informasjon om hva som skjer og hva som vil skje når politiet tar med seg voldsutøveren.

7.1.1 Politiets meldeplikt

Dersom politiet får kjennskap eller mistanke om at et barn mishandles av foreldrene eller andre de bor sammen med, skal politiet straks melde fra om dette til barnevernet, jf. barnevernsloven § 6-4 som tidligere nevnt.

Det vil derfor si at politiet ved for eksempel utrykning, plikter å melde ifra til barnevernet dersom de tror at et barn kan være utsatt for vold. I forhold til bestemmelsene som politiet plikter å følge, ser man nødvendigheten av at politiet tar seg tid til å snakke med barna. Ofte kan det være avgjørende for å hjelpe barnet ut av volden, og få andre instanser inn på banen.

Det uttales i veilederen til politiet at gode meldepliktrutiner på mange måter er nøkkelen til å komme videre i bekjempelse av vold i nære relasjoner⁵⁹. Det vil derfor si at politiet og barnevernet er viktige instanser i slike saker, og det er derfor viktig at de samarbeider godt.

7.1.2 Politiets plikt til å etterforske

Det følger av riksadvokatens rundskriv nr. 3/2008 at politiet ved alle saker, straks de forstår at man kan stå ovenfor en familievoldssak, igangsetter etterforskning. Det vil si at det ikke skal være en høy terskel for å sette igang en etterforskning i slike saker.

⁵⁹ Veileder, politidirektoratet (2008) pkt. 4.2.

Hjemmelen for å igangsette en etterforskning følger av straffeprosessloven (lov av 22.05.1981 nr. 25, heretter forkortet strpl) § 224 som lyder følgende:

“Etterforskning foretas når det som følge av anmeldelse eller andre omstendigheter er rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold som forfølges av det offentlige”, jf. strpl § 224 første ledd.

Det vil si at det i slike saker ikke skal mye til før det foreligger en slik *rimelig grunn*. Vilkåret må derfor ikke tolkes strengt.

Videre følger det av strpl. § 62 a at slike saker er underlagt ubetinget offentlig påtale:

“Den offentlige påtalemyndighet skal påtale straffbare handlinger når ikke annet er bestemt ved lov, jf. strpl. § 62 a første ledd.

I saker vedrørende familievold må det derfor ikke foreligge en påtalebegjæring fra en fornærmet for at politiet skal straffeforfølge saken. Denne bestemmelsen er en videreføring av den tidligere strl. (1902) § 77 og trådte i kraft med den nye straffeloven. Grunnen til dette var at man ved ny straffelov ønsket å ha prosessuelle bestemmelser i straffeprosessloven, jf. Ot. prp. 90 (2003 – 2004) pkt. 4.1.6.

Ubetinget offentlig påtale gir derfor barn et ekstra vern da politiet kan velge å straffeforfølge en sak, uten at noen andre har meldt ifra om volden. Når man i slike saker ofte har sett at det er vanskelig for de som er utsatt og utenforstående til å gripe inn og foreta seg noe dersom de ser eller tror at et barn er utsatt for vold, eller ikke klarer å fange det opp i det hele tatt, har barnet derfor den trygghet at politiet kan straffeforfølge saken uansett, dersom politiet ved for eksempel en ytrykning ser at et barn er utsatt for vold.

Det er kjent at bevissituasjonen i familievoldssaker kan være vanskelig, og det er flere grunner til dette. For det første er sakene vanskelig fordi dette nettopp dreier seg om nære familieforhold. Det voldsutsatte barnet har kanskje holdt volden skjult lenge, og barnet kan som sagt føle skyld og skam og ønsker derfor ikke å fortelle noen om det. Videre kan det være vanskelig for et barn å “tyste” på en av sine nærmeste, og som da oftest en av foreldrene. De kan for eksempel være redde for at volden skal eskalere ytterligere når politiet har dratt eller

de kan være redde for at mamma eller pappa skal bli satt i fengsel. Videre er det sjeldent at det er andre vitner som kan bekrefte volden, da volden blir utført bak husets fire vegger. Bevisituasjonen i slike saker er ofte det som er problemet og erfaringene mine fra å arbeide på JURK er at slike saker altfor ofte blir henlagt på bevisets stilling.

7.2 Familievoldskoordinatorordningen

I 2002 ble det etablert en ordning med familievoldskoordinatorer i alle politidistrikter i Norge da familie vold var et økende problem, men et nedprioritert område for politiet⁶⁰.

En familievoldskoordinators oppgaver skulle tilpasses det enkelte distrikt, med henblikk på hvor mye familie vold det var på den enkelte plass, men rollen var gitt visse retningslinjer:

” Familievoldskoordinator skal

- *Tillegges koordinerende ansvarsoppgaver for politidistriktets samlede innsats for å redusere familie vold.*
- *Være en ressursperson for driftsenhetene og aktuelle avdelinger ved å bidra til en helhetlig, ensartet og god kvalitativ behandling.*
- *Være oppdatert på distriktets satsning på området og fremme forslag om rutiner og metodeutvikling.*
- *Bistå i kompetanseoppbyggende arbeid ved driftsenhetene og aktuelle avdelinger samt utgjøre en støtte for kontaktpersoner og etterforskere.*
- *Ha god kunnskap om andre etaters, institusjoners og organisasjoners mulighet til å bidra med adekvat oppfølging og være en ressursperson i kontakten mellom politi og volds ofre.*
- *Være initierende i arbeidet med etablering av gode samarbeidsrutiner med andre etater, institusjoner og organisasjoner med tilknytning til voldsproblematikk”⁶¹.*

JURK lanserte en ny rapport vedrørende politiets arbeid med vold i nære relasjoner i Norge og familie voldskoordinatorordning, for å se om stillingen fungerte slik den var tiltenkt⁶².

⁶⁰ JURK nr. 55 (2011)

⁶¹ NKVTS-notat 2004, familie voldskoordinatorene i politiet

Rapporten ble gjennomført ved at alle familievoldskoordinatorerne i Norge ble intervjuet via telefon fra februar til april 2014.

Rapporten avdekket at politiets familievoldskoordinatorordning ikke fungerte som den var tiltenkt. Selv om den formelle stillingsbrøken til familievoldskoordinatorerne var 100 % var den reelt sett betydelig lavere. Årsaken til dette var at koordinatorerne i stor grad ble tillagt arbeidsoppgaver som falt utenfor tematikken vold i nære relasjoner. Resultatet ble da at familievoldskoordinatorordningen ble en hul ordning, uten den gjennomslagskraften det var lagt opp til. Dette viste igjen til at politiet fortsatt ikke tok slike saker på alvor, selv om de var og fortsatt er instruert i å prioritere slike saker.

Dersom stillingen hadde fungert etter sin ordlyd ville man være trygg på å møte en person som var kvalifisert og spesialisert innenfor vold i nære relasjoner, og ikke en hvilken som helst politibetjent som ikke viser den forståelsen barnet trenger, eller som bryr seg og forstår alvoret i familievoldssakene. Destod viktigere er dette for barn som trenger en trygg person å forholde seg til. De trenger en som kan fortelle dem at vold er uakseptabelt, og som kan forholde seg til dem på en måte slik at barna føler at de kan betro seg til dem, og at politiet er til å stole på.

Dersom stillingen utføres slik den er tiltenkt vil det kanskje føre til at flere anmeldelser blir inngitt og at det videre arbeidet med barnet blir bedre da det nå er politiet som skal ta imot barnets forklaring under et avhør.

8. Tilrettelagt avhør

8.1 Innledning

Høsten 2015 ble det foretatt en lovendring av det man før kalte dommeravhør. Tidligere var det en dommer som hadde ansvaret for slike avhør ved å observere avhøret og påse at det ble utført på en *forsvarlig måte*. Det var en *særlig skikket person* innad i politiet som tok seg av selve avhøret, jf. forskrift om dommeravhør og observasjon (02.10.1998 nr. 925) § 5. Med

⁶² JURK nr. 71 (2014)

dette menes at personen måtte være god til å snakke med barn og kjenne reglene for avhøret, jf. bestemmelsen § 6. Dommeravhør ble foretatt i forbindelse med etterforskning av en politisak, samt at dommeravhøret senere ble brukt ved en eventuell straffesak i domstolene ved at man tok opp avhøret med videoopptak og eventuelt lydopptak, jf. dommeravhørforskriften § 11. Dette var for å skåne barnet slik at barnet skulle unngå belastningen med å vitne i retten og forklare seg flere ganger, med visse reservasjoner med henhold til alderen til barnet.

Grunnen til at man gikk bort fra denne ordningen var at det var veldig ressurskrevende å gjøre dette via en dommer. Politiet måtte i første omgang sende inn en begjæring til retten om dommeravhør, og videre måtte man finne en dato som skulle passe for alle parter. Dette tok normalt altfor lang tid. Det at barn var utsatt for så lang ventetid før dommeravhøret ble foretatt, var ofte en belastning for barnet. I tillegg kunne lang ventetid føre til at barnet var utsatt for mer vold og viktige detaljer ved en hendelse kunne bli svekket slik at avhøret ikke ble like fullstendig som det kunne vært⁶³.

Videre var det ikke en plikt til å utføre dommeravhør i saker vedrørende vold i nære relasjoner. Dette var en kan-regel, og ble benyttet der politiet anså det som best med hensyn til barnet.

Alt i alt var dette en regel som svekket barnets vern, og det ble derfor opprettet en arbeidsgruppe i regi av Justis- og politidepartementet i 2010, som skulle gjennomgå regelverket for dommeravhør og observasjon av barn og psykisk utviklingshemmede. På bakgrunn av denne gruppen, samt andre aktørers rapporter og høringsuttalelser ble det konkludert med at ordningen med dommeravhør var for tungvint og ressurskrevende⁶⁴.

8.2 Straffeprosessloven §§ 239 og 239a – 239f.

Ved lov av 04.09.2015 nr. 87 ble det vedtatt nye regler i straffeprosessloven § 239, og nye bestemmelser som §§ 239a - 239f, som trådte i kraft 02.10.15.

⁶³ Prop. 112 L (2014 – 2015)

⁶⁴ Prop. 112 L (2014 – 2015) pkt 2.3.

Da det er første ledd i strpl. § 239 jeg anser som mest relevant i forhold til oppgaven her, er det den jeg vil ta for meg. I tillegg vil jeg kort nevne essensen i bestemmelsene §§ 239 a-f for å forklare det nærmere innholdet av § 239.

8.2.1 Strpl. § 239

Strpl. § 239 første ledd lyder som følgende etter lovendringen:

“Tilrettelagt avhør skal benyttes ved avhør av vitner under 16 år i sak om overtredelse av straffeloven kapittel 26, §§ 273, 275, 282 eller 284”.

En naturlig språklig forståelse av *“tilrettelagt avhør”* vil være at avhøret skal legges til rette med hensyn til barnets beste. Da slike saker ofte er en stor belastning for de barna som er involvert, ønsker man å gjøre prosessen så skånsom som mulig.

Bestemmelsen viser til vold i nære relasjoner, jf. strl. § 282. Det vil si at barn under seksten år, som er utsatt for vold, skal avhøres med tilrettelagt avhør.

8.2.2 Strpl. § 239 a

Tilrettelagt avhør skal foretas av en politietterforsker under ledelse av en påtalejurist med utvidet påtalekompetanse, jf. strpl. § 239 a første ledd. Videre skal avhøret tas opp på video, jf. bestemmelsens tredje ledd. Dette er for at avhøret senere skal kunne brukes i retten, slik at barnet slipper å møte selv. Dette er også for å ivareta det kontradiktoriske prinsipp. Prinsippet går ut på at den som blir anklaget for vold, skal ha mulighet til å ta til motmæle, altså forsvare seg selv. For at man skal kunne klare å imøtesi det man mistenkes for, må man vite hva som er grunnlaget for mistanken, dette avhjelpes noe ved videoopptak⁶⁵.

8.2.3 Strpl. § 239 b

⁶⁵ Prop. 112 L (2014 – 2015) pkt. 5.4.

Etter strpl. § 239 b, skal det første tilrettelagte avhøret foretas uten at den som er mistenkt blir varslet. Dette er nytt da det før lovendringen var en plikt til å varsle mistenkte før det ble foretatt avhør. Mistenkte fikk i tillegg status som siktet i saken ved slik varsling. Grunnen til at man ville endre dette var at departementet mente det ville gi barna økt vern ved at utsatt varsling ville legge til rette for at flere saker om blant annet vold mot barn, ble anmeldt, samt minske risikoen for nye hendelser mot barnet i tiden mellom anmeldelsen og avhøret⁶⁶.

8.2.4 Strpl. § 239 d

Videre skal det tilrettelagte avhøret følges av barnets bistandsadvokat og den mistenktes forsvarer, dersom de er varslet om avhøret, såfremt dette ikke er til skade for barnet, jf. § 239 d første ledd bokstav a og b. Barnet kan i tillegg velge å ha en representant fra barnehuset, barneverntjenesten, verge, ytterligere representanter for påtalemyndigheten eller politiet eller andre avhørsledere, dersom hensynet til barnet ikke taler mot det, jf. bestemmelsens annet og tredje ledd.

De hensyn som skal tas viser at det er barnets beste som står i fokus. Det er viktig at barnet blir respektert og tatt hensyn til, for at man skal få en så god nok forklaring som mulig.

Et barn som er fornærmet enten direkte eller indirekte i saker vedrørende familievold har krav på en bistandsadvokat, jf. strpl. § 107 a bokstav a, jf. pkt 5.2 ovenfor.

Bistandsadvokaten som oppnevnes av retten jf. strpl. § 107 b annet ledd.

En bistandsadvokat plikter å ivareta barnets interesser, jf. strpl. § 107 c. Det vil si at bistandsadvokaten plikter å bidra til at myndighetene, herunder politiet, påtalemyndighetene og domstolene respekterer de rettigheter som barnet har i straffeprosessen, jf. pkt. 2.1 i retningslinjer for bistandsadvokater⁶⁷.

Politiet plikter å informere om retten til bistandsadvokat, jf. strpl. § 107 b første ledd. Min erfaring fra JURK er at de som er utsatt for vold, ikke kjenner sine rettigheter. Det er derfor

⁶⁶ Prop. 112 L (2014 – 2015) pkt. 6.4.1.

⁶⁷ Advokatforeningen (2008)

viktig at det offentlige apparat er inneforstått med hva slags regler som gjelder ved slike saker. Dersom man kommer direkte til en familievoldskoordinator, vil man være sikker på at man får den informasjonene og veiledningen man trenger dersom stillingen utføres slik den er tiltenkt.

8.2.5 Strpl. § 239 e

Tilrettelagt avhør skal normalt i saker der barnet er utsatt for vold, foretas snarest mulig og innen én uke, jf. strpl. § 239 e første ledd. Det vil si at avhøret skal gjennomføres så raskt som mulig. Dette var hovedgrunnen til at man gikk bort fra dommeravhør som tidligere nevnt. Tilrettelagt avhør må uansett foretas innen tre uker, jf. bestemmelsens tredje ledd. I desember 2014 var gjennomsnittlig ventetid for dommeravhør trettito dager, som ligger over det som er kravet etter lovendringen. Det at politiet nå har fått oppgaven med avhørene vil trolig få ventetiden ned da man ikke må gå veien gjennom domstolene.

8.2.6 Strpl. § 239 f

Videre skal alle tilrettelagte avhør fortsatt foretas på statlige barnehus, jf. strpl. § 239 f første ledd, dersom det ikke er klart at barnet må avhøres et annet sted.

Statens barnehus ble også benyttet tidligere under dommeravhør. Det er tilsammen ti barnehus opprettet i Norge. Statens barnehus er et tverrfaglig kompetansehus som er et tilbud til blant annet barn som har vært utsatt for vold i nære relasjoner. Barnehuset skal sikre et godt og helhetlig hjelpe- og behandlingstilbud som er lokalisert på ett sted. På barnehuset foretas derfor tilrettelagt avhør, medisinske undersøkelser, råd og veiledning samt oppfølging og behandling⁶⁸.

8.3 Noen tanker

Lovendringen samt de nye bestemmelsene vi har fått i straffeprosessloven styrker barn på

⁶⁸ <http://www.statensbarnehus.no>

mange måter. Barnet blir ivaretatt ved at det ved alvorlige saker, som for eksempel familievold, er pålagt å foreta avhør som retter seg etter barnets beste. Det at politiet har ansvaret for avhøret vil jeg i tillegg tro kan lette problemstillingen når politienheter er på utrykning. Med dette mener jeg hvordan de skal forholde seg i møte med barn og hva de kan si og ikke kan si ved første møte, for at dette ikke skal anses som et “avhør”. Det vil kanskje oppleves klarere for politiet og gis nærmere retningslinjer for hvordan man skal opptre når alt ligger innenfor én etat. I denne sammenheng bør familievoldskoordinatoren være en sentral aktør både for den enhet som er på utrykning, samt det etterfølgende arbeidet med barnet. Man ser hvor viktig politiets rolle kan være i slike saker, og at de kan være med på å endre statestikken betraktelig, dersom rutinene utføres slik de egentlig skal etter loven.

På en annen side hører man ofte om ressursmangel innad i politiet, og at slike saker ikke alltid er første prioritet på grunn av dårlig oppklaringsprosent og vanskelig bevisføring. Jeg vil likevel håpe og tro at det vil være et visst press på politiet i slike saker fremover, og at det offentlige vil følge med på den nye ordningen for å se om den fungerer slik den er tiltenkt. Det er som sagt gitt viktige føringer fra riksadvokaten,⁶⁹ samt fra Stortinget via deres mange handlingsplaner om at barn som utsettes for vold, er et prioritert området for politiet og alle andre i samfunnet.

9. Konklusjon

På den ene siden viser oppgaven at vold mot barn er et meget alvorlig problem, og som rammer alle i samfunnet meget hardt, ikke minst barnet selv. Videre er det så mange mørketall i slike saker som gjør at det er vanskelig å hjelpe barn som trenger det. Alt holdes skjult og volden oppdages ofte ikke før det er for sent, enten ved at barnet dør eller at det får skader for resten av livet. Videre er det holdninger i politiet som fører til at disse sakene ikke prioriteres slik de skal.

På en annen side vil jeg si at man juridisk sett har kommet langt for å verne barns rettsvern i saker vedrørende familievold. Selv om ny straffelov §§ 282 og 283, ikke styrker barn særskilt, har den nye loven bidratt til at fokuset på barn i familievoldssaker har endret seg. Jeg vil der-

⁶⁹ Riksadvokaten nr. 3/2008

for si at den nye straffeloven indirekte har gitt barn et større vern i familievoldssaker ved å øke strammerammen betraktelig. Dette har ført til at Storting, forskere og andre har undersøkt forholdene til barna ytterligere og satt barnet i fokus, blant annet via handlingsplaner og saker i media. Ikke minst innen forskningsfeltet har barn fått en mer betydelig rolle ved at man nå forsker på barn som er utsatt for vold, samt deres skadevirkninger.

For at man skal få hjulpet flest mulig barn ut av volden vil jeg si at informasjon og samarbeid mellom de ulike offentlige instanser som politi, barnevern, skole, helsetjeneste med mer, er nøkkelen til et bedre resultat. Det er altså etterlevelse av de eksisterende lovbestemmelsene i nasjonale bestemmelser, samt internasjonale forpliktelser som må etterleves i praksis. Videre vil jeg tro at dersom man klarte å innføre informasjon om vold, samt vise til hvor man kan henvende seg dersom man blir utsatt for vold, i tidlig skolealder ville det ført til at barn ble mer oppmerksomme rundt temaet. Man ville fra tidlig alder av skjønne at vold ikke er lov, uansett. Videre kunne man blitt informert om hvordan man skal gå frem dersom man er utsatt for vold. Dette ville igjen ført til mer åpenhet rundt vold, og ville dermed ført til at flere kom frem fra det skjulte.

10. LITTERATURLISTE

Lover:

- 1814 Kongeriket Norges Grunnlov, av 17.05.1814.
- 2010 Lov om vergemål (vergemålsloven), av 26.03.2010 nr. 9.
- 2009 Lov om kommunale krisesentertilbud (krisesenterlova), av 19.06.2009 nr. 44.
- 2005 Lov om straff (straffeloven), av 20.05.2005 nr. 28.
- 2001 Lov om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m. (voldsoffererstatningsloven), av 20.04.2001 nr. 13.
- 1995 Lov om politiet (politiloven), av 04.08.1995 nr. 53.
- 1992 Lov om barneverntjenester (barnevernloven), av 17.07.1992 nr. 100.
- 1981 Lov om barn og foreldre (barnelova), av 08.04.1981 nr. 7.
- 1981 Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven), av 22.05.1981 nr. 2.
- 1969 Lov om skadeerstatning (skadeerstatningsloven), av 13.06.1969 nr. 26.
- 1902 Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven), av 22.05.1902 nr. 10.
- 1891 Lov om Indskrænkning i Anvendelsen av legemlig Revselse, av 20.06.1891 nr. 1.

Proposisjoner (Tidl. Odelstingsproposisjoner):

- Prop. 112 L (2014 – 2015) Endringer i straffeprosessloven (avhør av barn og andre

særlige sårbare fornærmede og vitner).

Prop. 64 L (2014 – 2015)	Lov om ikraftsetting av straffeloven 2005 (straffelovens ikraftsettingslov) pkt. 4.9.2.
Prop. 116 L (2009 - 2010)	Endringer i domstoloven (ekstraordinære valg til lek dommerutvalgene m.m.) og straffeloven 1902 (avvergingsplikt).
Prop. 97 L (2009 – 2010)	Endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd).
Ot.prp. nr. 22 (2008-2009)	Om lov om endringer i straffeloven 20.05.2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning).
Ot.prp. nr. 104 (2008-2009)	Om lov om endringer i barnelova mv. (flytting, delt bosted, samvær, vold mv.)
Ot.prp. nr. 113 (2004 - 2005)	Om lov om oppheving av løsgjengerloven og om endringer i straffeloven mv. (eget straffebud mot vold i nære relasjoner mv.)

Innstilling til Stortinget (Tidl. Innstillinger til Odelstinget):

Innst. O. nr. 73 (2008 – 2009)	Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven 20.05.2005 nr. 28 mv. (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)
---------------------------------	---

Stortingsdokument:

St. meld. 15

Stortingsmelding 15 (2012 – 2013) ”Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner- Det handler om å leve”.

Norges offentlige utredninger (NOU)

NOU 2003: 31

Retten til et liv uten vold.

Instruks:

Alminnelig tjenesteinstruks for politiet, Politiinstruksen av 22.06.1990 nr. 3963.

Forskrift:

Forskrift om dommeravhør og observasjon (02.10.1998 nr. 925)

Konvensjoner:

Barnekonvensjonen

FNs konvensjon om barnets rettigheter, 20.11 1989.

Høyesterettsavgjørelser:

Rt. 2014 s. 695

Rt. 2012 s. 1089

Rt. 2011 s. 34

Rt. 2011 s. 469

Rt. 2010 s. 129

Rt. 2010 s 949

Rt. 2009 s. 1412

Rt. 2009 s. 1423

Rt. 2008 s. 1350

Rt. 2005 s. 1567

Rt. 2004 s. 15

Rt 2004 s. 844

Lagmannsrettsavgjørelser:

LE-2014-204944

LG-2013-015687

LB-2014-187253

Tingrettsavgjørelse:

TOSLO-2009-86175, Oslo tingrett 01.07.2009.

Nettdokumenter:

www.statensbarnehus.no [Sitert 24.11.15]

Advokatforeningen, retningslinjer for bistandsadvokater 29.05.2008.

<http://www.advokatforeningen.no/advokatetikk/god-advokatskikk/retningslinjer-for-bistandsadvokater/>

[Sisert 24.11.15]

NRK nyheter, Legevakten slo alarm om gutt (10), 16.01.15.

http://www.nrk.no/norge/legevakten-meldte-fra-om-gutt-_10_-1.12154591

[sisert 24.11.15]

Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, Politisk plattform for flertallsregjeringen, 07.10.2009

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/politisk-plattform-for-flertallsregjerin/id579058/>

[Sisert 24.11.15]

Pressemelding fra Barne-, likestilling-, og inkluderingsdepartementet, Forbudt å klappe barn - Barneloven endret i dag 09.04.2010.

<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/forbudt-a-klapse-barn---barneloven-endre/id600031/>

[Sisert 24.11.15]

Pressemelding fra Justis-, og politidepartementet, Regjeringen skjerper avvergningsplikten, 30.04.2010.

<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/regjeringen-skjerper-avvergningsplikten/id603496/>

[Sisert 24.11.15]

Jonas Gahr Støre, Helse- og omsorgsminister (AP), "Det vi må skjønne" 02.09.2013.

<http://www.dagbladet.no/2013/09/02/kultur/meninger/hovedkronikk/kronikk/barn/29022055/>

[Sisert 24.11.15]

Vedtak og rapporter:

Riksadvokaten. Rundskriv fra Riksadvokaten nr. 1/2015. *Mål og prioriteringer for straffesaksbehandling i 2015- politiet og statsadvokatene.*

Riksadvokaten. Rundskriv fra Riksadvokaten nr. 3/2008. *Familievold*.

NKVTS, ”Vold og voldtekt i oppveksten”, en nasjonal intervjuundersøkelse av 16-17 åringer rapport 1/2015 ved Mia Myhre, Siri Thorstensen og Ole Kristian Hjemdal.

JURK sin rapport om politiets familievoldskoordinatorordning nr. 71 (2014)

Barne-, ungdoms og familiedirektoratet, 07/15. Rapportering fra krisesentertilbudene 2014.

Vista Analyse 17.12.2012

<http://www.vista-analyse.no/no/nyheter/vold-i-naere-relasjoner/>

[Sitert 24.11.15]

JURK sin rapport om politiets familievoldskoordinatorordning nr. 55 (2011)

Barneombudet. Barneombudets ekspertgruppe, ”Å leve med volden...”. (2009).

NKVTS-notat 2004, ”Familievoldskoordinatorerne i politiet”.

Bøker:

Øverlien, Carolina, *Vold i hjemmet- barns strategier*, Universitetsforlaget 2012.

Andenæs, Johs, *Spesiell strafferett og formuesforbrytelser*, samlet utgave ved Kjell V. Andor-
sen. Universitetsforlaget, 2009.

Isdal, Per, *Meningen med volden*, Kommuneforlaget 2000.

Nasjonale handlingsplaner og strategier:

Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014 – 2017, ”Et liv uten vold”.

Strategi for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom 2014–2017, ”Barn-
dommen kommer ikke i reprise”.

Veiledere:

Veileder til politiets arbeid med vold i nære relasjoner, utgitt av politidirektoratet (2008).

Norske lovkommentarer og merknader:

Matningsdal, Magnus (2015) Norsk lovkommentar til straffeloven av 1902 [Sisert fra Rettsdata 26.10.15]

Merknader i rettsdata til Ot. prp. nr. 22 (2008 – 2009). [Sisert fra Rettsdata 01.11.15]

